

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Бучко Оксана Арсенівна

**ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В
БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ
ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ**

Спеціальність 7. 03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “спеціаліст”

Виконала студентка групи БСс – 51
О. А. Бучко

Науковий керівник
Прийду Л. М.

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«_____» _____ 2013 р.
Завідувач кафедри

_____ О. В. Дзюблюк

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ	
1.1. Економічна сутність, принципи та значення кредиту	6
1.2. Характеристика кредитного процесу в банківських установах	17
1.3. Місце та роль кредитної політики в організації кредитного процесу в комерційних банках	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	
2.1. Етапи реалізації комерційними банками кредитного процесу	41
2.2. Аналітична оцінка кредитного процесу	48
2.3. Управління кредитним ризиком у банківських установах	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	71
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ	
3.1. Забезпечення безпеки кредитного процесу у банківських установах...	73
3.2. Удосконалення підходів оптимізації кредитного процесу у комерційних банках	81
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	90
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стабільне функціонування економічної системи України неможливе без існування й сталого розвитку її фінансового сектора, у якому значна роль відводиться банківським установам. Це обумовлено тим, що саме банки в умовах ринку є одним із найважливіших елементів структури економіки щодо організації руху грошових і капітальних ресурсів. Разом з цим, здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої банки в змозі використовувати свої можливості щодо створення грошей за допомогою кредитування. Результативність діяльності банківських установ та їх фінансова стійкість залежить від належної організації кредитного процесу.

В умовах впливу світової фінансової кризи на діяльність банківських установ виявились значні недоліки в організації їх кредитного процесу, який охоплює відповідні процедури від визначення умов і параметрів кредитування до укладання кредитної угоди. Саме тому, актуальним завданням дослідження є удосконалення організації та необхідність оптимізації кредитного процесу банківських установ.

Огляд літератури з теми дослідження. Дослідженню питань кредитування та організації кредитного процесу банківських установ присвячено ряд робіт зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: О. Барановського, О. Васюренка, В. Вовк, Е. Долана, О. Євнуха, Р. Кемпбелла, В. Корнеєва, С. Лукаша, А. Мороза, Л. Примостки, П. Роуза, І. Сала, Дж. Синки, В. Сидоренка. У працях науковців досліджуються фрагментарно визначення сутнісних характеристик кредиту та кредитних відносин, що певною мірою негативно позначається на організації кредитного процесу.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є обґрунтування теоретичних основ організації кредитного процесу в банківських установах, з'ясування сучасного стану кредитної діяльності банків, шляхи удосконалення кредитного процесу.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і

розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити економічну сутність та принципи кредиту за умов ринкового реформування економіки;
- визначити сутність кредитного процесу та обґрунтувати вплив чинників на його організацію;
- обґрунтувати та визначити місце і роль кредитної політики в організації кредитного процесу;
- розглянути етапи реалізації комерційними банками кредитного процесу;
- проаналізувати сучасний стан результуючих показників кредитного процесу;
- проаналізувати та обґрунтувати напрями удосконалення організації кредитного процесу в банківських установах.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступає кредитний процес у банківських установах України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практика організації кредитного процесу у комерційних банках.

Методи дослідження. В роботі застосовувались такі методи: діалектичного пізнання, аналізу, синтезу, індукції й дедукції, наукової абстракції – при визначенні сутності кредиту, з'ясуванні природи кредитного процесу у комерційних банках і виявленні місця й ролі кредитної політики в організації кредитного процесу; експертних оцінок – при з'ясуванні проблем організації кредитного процесу у банківських установах; економіко-статистичний, аналогій і аналізу – при аналізі показників кредитного процесу в комерційних банках.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, нормативні документи Національного банку України, банківських установ. Монографічна література, наукові доповіді і періодика з досліджуваної проблематики, фінансові звіти вітчизняних комерційних банків; інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати

можуть використовуватись у процесі вдосконалення організації кредитного процесу в банківських установах, зокрема забезпечення безпеки кредитного процесу, її складових і чинників.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 96 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 7 таблиць, 11 рисунків, список використаних джерел з 125 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

1.1. Економічна сутність, принципи та значення кредиту

Невідривною часткою піднесення суспільства постійно були та є кредит і кредитний ринок, позаяк в усі часи були розходження між попитом і перспективами. Позика утворює перспективу у суспільстві вирішити питання браку фінансових ресурсів з одного боку, і дохідного укладення надмірних коштів або заощаджень – з іншого.

Кредит – вирішальна категорія ринкової економіки, що віддзеркалює конкретні взаємовідносини і відношення економічного життя суспільства. Кредит став важливим атрибутом сучасного виробництва. “Купуй зараз, плати потім”, – такий принцип кредитного господарства, як називають сьогоднішню економіку, котра вся пронизана кредитними відносинами [26, с. 364]. Застосування даного інструменту сприяє підвищенню рентабельності виробництва, розширенню масштабів економічної діяльності, а також прибутковості капіталу. Безперервність виробничого процесу забезпечується залученням кредиту, що дозволяє модернізувати виробничі потужності і впроваджувати нові технології.

Економічна сутність кредиту постійно поглиблюється, ускладнюється і вдосконалюється у зв'язку з тим, що постійного розвитку і вдосконалення набувають економічні відносини у суспільстві, розширюються потреби і характер стосунків між суб'єктами кредитного ринку.

Осмислення сутності кредиту виявляється у вивченні теорій кредиту, які надають тлумачення категорії “кредит” зокрема. Економічна наука розглядає дві основні теорії кредиту: натуралістичну і капіталотворчу. Згідно натуралістичної теорії кредит трактується як спосіб перерозподілу матеріальних цінностей у натуральній формі, не визнаючи ролі банків у створенні кредиту, участі кредиту в сприянні розширеного капіталістичного відтворення. Ця теорія у відтворювальному процесі відводить кредиту пасивну роль, а метою кредитних

відносин визначає перерозподіл певних благ.

На думку Д. Рікардо, кредит є засобом, який по черзі переноситься від однієї особи до іншої для використання фактично наявного капіталу: він не створює капітал, він тільки визначає як цей капітал буде застосований [1, с. 220]. А.Сміт, Д. Рікардо вважали, що об'єктом кредиту є не грошовий капітал, а капітал у його речовій формі. Кредитні гроші розглядались як технічний засіб передачі реального капіталу між суб'єктами економіки, а кредит – як напрямок застосування капіталу. Дані економісти визначали сутність кредиту виходячи із особливостей процесу виробництва, відводили похідну роль кредиту від процесу виробництва. Банки визнавались посередниками у видачі кредиту, які спочатку акумулюють вільні кошти, а потім розміщують їх у позичку, не визнаючи активної ролі у процесі відтворення [1, с. 223].

Основними положеннями натуралістичної теорії є наступні:

- об'єктом кредиту є натуральні, тобто не грошові, матеріальні цінності;
- кредит – це рух натуральних благ і тому ці блага є лише способом перерозподілу існуючих у даному суспільстві цінностей;
- позичковий капітал ототожнюється з реальним капіталом;
- кредит виконує пасивну роль, а банки – це лише посередники [25, с. 280].

З точки зору натуралістичної теорії, кредит сам по собі не може створювати реальний капітал, капітал виникає у процесі виробництва. Засновниками цієї теорії кредиту не визнавався активний вплив банків на процес відтворення, а також залежність процентної ставки від зміни попиту і пропозиції на кредитні ресурси.

Капіталотворча теорія виходить з того, що кредит створює капітал і є двигуном розширеного відтворення. Дж. Ло, зазначав, що за допомогою кредиту можливо підтримувати постійне зростання економіки, викликати в рух усі невикористані виробничі перспективи країни. Поняття кредиту поєднувалося з грошима і багатством. Банки розглядались як творці капіталу. Розширюючи обсяги кредитування і випускаючи гроші, банки створюють капітал і тим самим

збільшують багатство і зайнятість. Обсяги кредитування визначаються при цьому капіталотворчими можливостями банків [32, с. 304-307; 59, с. 16].

Так, Й. Шумпетер у книзі “Теорія господарського розвитку” визнав кредит рушійною силою розвитку економіки, тому що банки, надаючи кредит, видають в оборот новітні платіжні засоби, які є капіталами. Автор визнав кредит і банки запобіжними заходами в умовах економічної кризи, протидії інфляції.

Основні постулати капіталотворчої теорії:

- кредит безмежний, тобто це рушійна сила розширеного відтворення;
- кредит створює депозити, а отже, капітал;
- активи передують пасивам [26, с. 379-383; 28, с. 18].

Позитивними сторонами капіталотворчої теорії вважаються:

- стимулювання розвитку теорії кредиту та застосування напрацьованих ідей на практиці;

- обґрунтування принципів кредитного регулювання економіки, ліквідації кризи і безробіття за допомогою втручання в економічні процеси емісійного банку і уряду;

- за допомогою зниження норми позичкового процента можна відповідно розширити інвестиції, стимулювати зростання виробництва і споживчого попиту, а відтак – зменшити безробіття [32, с. 307].

Таким чином, натуралістична і капіталотворча економічні теорії кредиту сформулювали теоретичні основи сутності, принципів кредиту, апробували основні положення в реальній економіці. Тим самим надали можливість учасникам кредитного процесу вільно орієнтуватися в сучасних процесах і труднощах використання кредиту і поклали основу для розвитку економічної думки кредиту у перспективі. Накопичений досвід теоретичних розробок кредиту, застосування їх у реальній економіці свідчить про те, що немає однозначності у спорі представників обох теорій. Тому наукова думка з теорії кредиту використовує ідеї як натуралістичної, так і капіталотворчої теорій.

Тим не менше, в сучасній економічній літературі немає також єдиного

підходу і до визначення категорії “кредит”. Це пояснюється тим, що дане явище в економіці характеризується різними підходами у його дослідженні. Одна група вчених визначає кредит як форму руху позичкового капіталу або форму позичкового капіталу в грошовій чи товарній формі.

Поняття “кредит” бере початок від латинського “creditum”, яке має значення “борг”.

М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов і Л.М. Худолій, визначаючи кредит як форму руху позичкового капіталу, визнають, що кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що переходить в нетривале користування на умовах забезпеченості, повороту, строковості, платності та цільового характеру використання [28, с. 18].

На думку В.Д. Лагутіна кредит – це форма руху позичкового капіталу, яка відбиває економічні взаємини між позикодавцем і позичальником, які утворюються під час одержання позики, користування нею та її повороту [59, с. 14]. Автор одночасно вважає кредит і як форму руху позичкового капіталу, і як економічні відносини між суб'єктами кредитування, тим самим поєднує два основні підходи у трактуванні даної категорії.

Вищенаведені визначення кредиту схожі тим, що характеризують його як “позичковий капітал”, тобто грошовий капітал, який на певних умовах (принципах) надається кредитором позичальнику. Таким чином відбувається обмеження форми функціонування кредиту грошовою сферою застосування, тому що кредит може бути наданий і в товарній формі. Даний підхід звужує сферу застосування кредиту і не розкриває його дії в інших формах.

Серед науковців існують прибічники визначення кредиту як економічних відносин. Так, С.О. Маслова і О.А. Опалов зазначають, що кредит виявляє економічні взаємини між позикодавцем та позичальником, які утворюються під час одержання позики, користування нею та її повернення [63, с. 87].

Науковець Б. Л. Луців вважає, що кредит – це економічні стосунки між особами ринку з приводу перерозподілу цінностей на основі поверненості, строковості та платності [27, с. 141]. Аналогічне визначення наведено С.В.

Галицькою: “кредит виражає економічні відносини між господарюючими суб’єктами, пов’язаними з перерозподілом тимчасово вільних грошових коштів на умовах строковості, платності, повернення” [37, с. 57].

Кредит, на думку А.В. Демківського – це громадські взаємини, що утворюються між економічними особами у зв’язку із передачею один одному у непостійне користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності [32, с. 285].

Вчені М. А. Абрамова і Л.С. Александрова визначають кредит як “економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу позиченої вартості, яка передається у тимчасове користування на умовах строковості, платності і повернення” [115, с. 298].

Зазначені визначення характеризують кредит як економічні або суспільні відносини між кредитором і позичальником, тобто учасниками кредитного договору.

В науковій літературі зустрічаються визначення кредиту, як надання грошових коштів або товарів. В.П. Воронін і С.П. Федосова стверджують, що кредит – це надання грошових коштів або товарів (робіт, послуг) на умовах подальшого повернення цих грошових коштів або сплати наданих товарів (робіт, послуг) у встановлений термін, включаючи сплату процентів за їх використання [35, с. 146]. Аналогічне визначення кредиту знаходимо у “Грошово-кредитному енциклопедичному довіднику” за редакцією С.Р. Моїсеєва, де “кредит – це надання грошової суми або цінного ліквідного активу на умовах повернення, строковості і платності, в результаті чого виникають боргові зобов’язання” [33, с. 161]. Даний підхід у розумінні кредиту спрощений, не відображає суб’єктного складу кредитних відносин, оскільки надання грошових коштів або товарів здійснюється кредитором на вимогу позичальника.

Існують визначення кредиту, які витікають із сфери використання кредитних ресурсів. В.М. Опарін вважає, що кредит – це фінансові ресурси, які тимчасово перебувають у розпорядженні підприємств [71, с. 94]. Таке визначення звужує коло позичальників лише до підприємств, адже суб’єктами кредитування є

юридичні та фізичні особи. Це тлумачення характеризує кредит лише з боку позичальника, і не відображає позиції кредитора.

Б.С.Івасів твердить, що “кредит – це економічні взаємозв'язки, що утворюються між позикодавцями і позичальниками з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та уживання їх на умовах вороття й винагороди” [25, с.268]. Проте, адекватно до даного формулювання не враховується характеристика кредиту, як строковість.

Окремі вчені ототожнюють кредит з позичкою. О.М. Колодізев та О.Р. Яременко пояснюють кредит як позичку в грошовій або натуральній формі, яка надається позикодавцем позичальнику на умовах повороту, найчастіше з виплатою відсотків за користування [54, с. 72]. В “Енциклопедії банківської справи” кредит – це вираження стосунків між особами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості і платності [42, с. 306].

Проведений розгляд дефініцій категорії “кредит” в економічній літературі дає підстави зробити висновок, що найбільш всебічне формулювання наведено у “Фінансовому словнику-довіднику” за редакцією професора М.Я. Дем’яненка, де позика відзначається, як “форма передачі у непостійне користування коштів у грошовій або грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – позикодавцем іншій особі – позичальнику” [116, с. 265-266].

Банківське кредитування сьогодні найбільш поширена форма кредитних відносин в економіці. Це означає, що саме банки найчастіше виступають в ролі кредиторів і надають позики суб’єктам, які потребують тимчасової фінансової допомоги.

Визначення “банківський кредит” у Фінансовому словнику під редакцією А.А. Благодатіна подано як грошові позики, що видаються банком на певний термін на умовах зворотності й оплати кредитного процента [11, с. 263].

У праці Р. Дж. Гоутрі “Гроші та кредит” визначено, що банківський кредит

– це просто борг, який відрізняється від інших боргів тільки зручностями, що допускаються банкіром відносно перерахування цього боргу на інших кредиторів [23, с. 6].

В Економічному словнику трактується “банківський кредит” як надання банком клієнтові в тимчасове користування частини власного або залученого капіталу [56, с. 411].

Узагальнивши погляди сучасних науковців щодо сутності кредиту, доходимо висновку, що всі ці визначення схожі між собою й відображають мінімальний набір основних властивостей банківського кредиту. Отже, банківський кредит – це капітал на позичковій основі банку в грошовій формі, що переходить в нетривале користування на умовах забезпечення, повернення у визначений термін, відсоткового платежу та цільового характеру застосування [25, с. 398].

Таким чином, слід зазначити, що серед науковців відсутнє єдине бачення до трактування “кредит”. Одна група вчених визначає кредит як форму руху позичкового капіталу або позичену вартість, інша – як економічні або суспільні відносини між кредитором і позичальником з приводу надання вільних грошових коштів або кредитних ресурсів, третя – як надання грошових коштів або товарів. Але переважним у літературі є другий підхід, тому що визнання кредиту як економічних відносин дає можливість досліджувати дану категорію, враховуючи саме економічні засади її існування.

Як економічна категорія кредит знаходиться у взаємозв’язку з іншими вартісними категоріями, тому на нього поширюються різні принципи загальноекономічного порядку, властиві всім категоріям. Принципи кредиту взаємопов’язані між собою і діють в комплексі, оскільки впливають із сутності кредиту. На практиці процес кредитування в умовах ринкової економіки передбачає обов’язкове застосування всього комплексу принципів кредиту. Адже принципи кредитування – це визначальні вихідні домінанти, на яких опирається теорія і практика кредитного процесу. Кредитний процес потребує від банків і

господарських особистостей виразного дотримання принципів кредитування [59, с. 45].

О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрейків вважають, що основними, найбільш визнаними, є такі принципи кредитування: цільове призначення позички, строковість передачі коштів кредитором позичальнику, платність користування позиченими коштами, забезпеченість позички, поверненість позичальником коштів кредитору в повному обсязі [21].

На думку І. Михайловської і К. Ларіонової необхідно виділяти три групи принципів банківського кредитування: загальноекономічні (відповідність ринковим відносинам, раціональність та ефективність, комплексність, розвитку); особливі (поверненості, забезпеченості, строковості, платності, цільової спрямованості); часткові, одиничні (структурування, систематизація, програмування, амортизація, стандартизація) [65, с.243].

Загалом економічна наука розглядає наступні принципи (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація принципів кредитування

Принципи кредитування	Сутність
Цільове призначення	Суб'єкти економічного спрямування, що виразили намір увійти в кредитні відносини, зобов'язані завчасно чітко визначити ціль взяття позички. Ціль, що конкретизована мусить однаково бути зрозумілою й оцінювати обидві сторони.
Строковість	Сторони зобов'язані скоординувати в момент вступу в кредитні відносини строк, на який вільні кошти кредитора переходять позичальнику, що має визначальне значення для забезпечення інтересів учасників позички, зменшення кредитного ризику, ефективного використання позиченої вартості тощо.
Платність	Значення платності користування позичкою зводиться до того, що позичальник крім основної суми заборгованості, повертає кредитору й додаткові кошти у формі відсоткового платежу.
Забезпеченість	Принцип забезпеченості полягає у тому, що при наданні позички кредитор приймає додаткові дії з приводу гарантування повернення позички у конкретні строки.
Поверненість	Увесь розмір одержаної в позичку вартості, позичальник змушений повернути кредитору. Даний принцип витікає з принципу строковості позички та міцно пов'язаний із ним, проте це незалежний принцип.

Платність є базовим принципом кредиту, тому що обумовлює доцільність кредитування. Принцип платності мотивує кредитора надавати кредитні ресурси

позичальникам у користування на певний строк і отримувати від цієї операції прибуток у вигляді процентів і комісій. Недотримання цього принципу позбавить кредит своєї сутності і перетворить його на безповоротне фінансування.

Поверненість кредиту закріплює за кредитором виняткове право на володіння кредитними коштами, які обов'язково повинен повернути позичальник в обумовлений термін. Якщо вчасне повернення кредиту не сталося, кредитором може надаватися відстрочка платежів позичальнику на умовах підвищеного процента.

Строк кредиту запроваджує тимчасовий режим використання кредитних ресурсів позичальником, а також надає право кредитору, у випадку прострочення кредиту, стягувати з позичальника додаткову плату за прострочку. Даний принцип відображає необхідність зворотного руху кредитних ресурсів позичальником на користь кредитора по закінченні визначеного терміну дії кредитного договору.

Принцип цільового характеру використання закріплює конкретні напрямки спрямування кредитних ресурсів у кредитному договорі, а також позбавляє позичальника права розпоряджатися кредитними коштами в інших цілях, окрім задекларованих. Для кредитора цей принцип є важливим, тому що він надає можливість контролювати використання коштів позичальником шляхом моніторингу руху грошових коштів на рахунках позичальника. Якщо відбулося порушення даного принципу, кредитор висуває штрафні санкції щодо дій позичальника.

Принцип забезпеченості кредиту виступає як додатковий захист і направлений не допустити виникнення збитків від кредитної операції у випадку неповернення кредиту позичальником. Він також зменшує ризики кредитної операції. На практиці ліквідна застава – найголовніший аргумент для видачі кредиту позичальнику комерційним банком. Основними формами застави виступають договори застави, поруки, гарантійні листи, страхові поліси тощо.

Диференційований підхід означає формування умов надання кредиту в залежності від фінансового стану конкретного позичальника, тобто застосування

індивідуального підходу до кожного позичальника. Використання диференційованого підходу сприяє розширенню кола позичальників через підбір індивідуальних параметрів кредиту.

Принцип довершеності передбачає використання чужої власності у кредитуванні позичальника, а згодом повне її повернення. Як відомо, кредитні ресурси формуються в процесі акумуляції банками вільних коштів фізичних осіб, підприємств, держави на ринку кредитних ресурсів. Згодом саме ці акумульовані кошти на вимогу позичальників перетворюються на кредити. Приймаючи до уваги загальноекономічний принцип розвитку, за яким процес кредитування перебуває у динаміці стосовно змін в економіці, пропонуємо застосовувати принцип доступності кредиту.

Місце позики як економічної категорії характеризується певними проявами її функцій у даному соціально-економічному середовищі й відображає результат функціонування кредитних відносин [34]. Так, роль кредиту виявляється у зосередженні капіталу у пріоритетних сферах економічної діяльності; прискоренні реалізації товарів; здійсненні переорієнтації виробництва; забезпеченні науково-технічного прогресу та обслуговуванні інноваційного процесу; сприянні економії витрат грошового обігу і прискоренні обігу грошей; стабілізації економіки тощо [20, с. 40].

На сьогодні у фінансовій науці існує дуже багато різних думок щодо кількості та змісту функцій кредиту. Так, до функцій кредиту зараховують перерозподільну, емісійну, стимулюючу, контрольну функції, функцію заміщення готівкових коштів безготівковими, функцію утворення додаткової купівельної спроможності, функцію капіталізації вільних грошових доходів, функцію прискорення концентрації та централізації капіталу тощо.

На думку Т. Ковальчука і Р. Кашпіра, кредит виконує такі функції: 1) перерозподільну, 2) нарощувальну (через нарощування купівельної спроможності), 3) капіталотворчу, 4) обслуговуючу (грошове обслуговування обороту капіталу в процесі його відтворення та обслуговування інноваційного

процесу), 5) прискорюючу (прискорення концентрації та централізації капіталу), 6) регулюючу (макроекономічне регулювання господарських процесів)[42, с.307].

І. Михайловська і К. Ларіонова виокремлюють перерозподільну, емісійну (антиципаційну), стимулювальну й контрольні функції кредиту [65, с.240].

В сучасних умовах кредит виконує такі функції: перерозподільчу, заміщення грошей в обігу, стимулюючу, контрольну. Означені функції кредиту взаємопов'язані і тільки у сукупності можуть визначати економічну роль кредитних відносин.

Перерозподільча функція кредиту виражається в межах розриву часу між наданням в кредит товарів або грошей у розпорядження позичальника і наступним їх поверненням до кредитора. Тобто відбувається перерозподіл тимчасово вільних коштів між тим, хто ними володіє і тими, кому їх не вистачає. Основними джерелами формування кредитних ресурсів виступають: кошти держави і осіб, на добровільній основі передані фінансовим посередникам для наступної капіталізації і отримання прибутку; кошти, які тимчасово вивільняються в процесі кругообігу промислового і торгівельного капіталу [104, с. 235]. Тимчасово вільні кошти одних суб'єктів господарювання задовольняють потреби у коштах інших суб'єктів. Так, процес перерозподілу кредитних ресурсів прискорює залучення нових грошових коштів у виробництво.

В обігу функція замінення грошей позиковими ресурсами пов'язана із властивістю кредиту випереджати у часі процес нагромадження в товарній і грошовій формі. За допомогою спеціальних кредитних інструментів, таких як кредитні картки, чеки, переказні векселі створюються безготівкові гроші і вони замінюють реальні гроші в сфері обігу [20, с. 45].

Ефективно використовувати кредитні ресурси спонукає позичальників стимулююча функція кредиту. Вкладаючи кредитні кошти у виробничий процес, на отримані від реалізації виробленої продукції (послуг) кошти позичальнику необхідно не тільки повернути кредит, а і отримати прибуток. Тільки у випадку отримання прибутку можна підтвердити доцільність залучення кредиту.

Контрольна функція кредиту полягає у взаєминах між суб'єктами кредитних відносин: кредитор здійснює контроль над об'єктом кредиту і над діяльністю позичальника, позичальник – тільки над об'єктом кредиту.

Взаємодія і реалізація в економіці вищенаведених функції кредиту впливає на процеси нагромадження і відтворення позичкового капіталу.

Таким чином, “кредит” слід розуміти як економічні відносини, які виражаються в перерозподілі тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками на ринку банківських кредитних ресурсів за умов повернення, строковості, платності, цільового характеру використання, забезпечення, диференційованого підходу, довершеності та доступності. Дане визначення враховує процес перерозподілу тимчасово вільних коштів між кредитором і позичальником, підкреслює джерела формування кредитних ресурсів, уточнює місце функціонування банківського кредиту, враховує сучасні принципи кредитування.

1.2. Характеристика кредитного процесу в банківських установах

Діяльність банку забезпечуючи прибутковість залежить від тих факторів, наскільки визначено основні заходи етапів кредитного процесу і зобов'язання працівників, що мають відповідати за їх виконання.

В економічній літературі зміст кредитного процесу зв'язується створенням кредитної політики, проведенням обслуговування клієнтів щодо позики, розрахунком рейтингу виданих кредитів і оцінки кредитного портфеля банку, проведенням контролю за умовами позикової угоди, формулюванням порядку прийняття ухвали, розроблюванням принципів оформлення кредитної угоди, грамотним юридичним супроводом наданої позики. Проте, треба зауважити непереконливе в сучасній економічній літературі чітких наукових функцій в питанні організаційної побудови кредитного процесу банку [82, с. 4].

Для з'ясування сутності кредитного процесу необхідним є визначення його передумов, характеру, особливостей прояву кредитних відносин з огляду на конкретних учасників кредитного ринку, продуктового ряду, чинників активізації й обмежників зростання.

Більшість авторів використовує термін кредитний процес для визначення терміну дії з метою проведення управління кредитуванням, не надаючи йому самостійного трактування [108, с. 5]. Визначення сутності кредитного процесу в економічній літературі поки що не отримало логічного завершення. Так, зокрема, зазначається, що кредитний процес – це рух банківського кредиту як послідовна організація його стадій (етапів)[98].

І. Гуцал характеризує процес кредитування як основний виразник суті кредиту, неодмінну складову кредитного процесу [30, с. 6].

На думку В. Лагутіна, виділення і розгляд такого цілісного поняття, як кредитний процес, дозволяє комплексно проаналізувати всі складові та етапи механізму банківського кредитування. Він стверджує, що кредитний процес – це рух банківського кредиту як послідовна організація його стадій (етапів). Проводивши кредитний процес проходить рух стадій механізму банківського кредиту. Комерційні банки можуть надавати позики всім особам господарства самостійно від їхньої галузевої придатності, статуту, виду володіння за присутності у них реальних умовностей та правових форм забезпечення своєчасноговороття позики та сплати процентів за наданою позикою [59, с. 46].

О. Олійник наголошує, що аналіз літературних джерел засвідчив про однобоке визначення категорії “кредитування” як процесу, який активується тільки з боку кредитора. Але, виходячи із сутності кредиту як економічних відносин між кредитором і позичальником, слід розглядати процес кредитування у взаємодії цих двох сторін. Відповідно, на її думку, кредитування слід трактувати як процес, який характеризується одночасними проявами: з боку кредитора – підготовкою до надання, наданням, супроводженням і отриманням при поверненні кредиту та з боку позичальника – одержанням, користуванням і поверненням кредиту [69, с. 7].

І. Ткач під кредитним процесом розуміє комплекс взаємопов'язаних порядків, цілеспрямованих на виконання усіх стадій, потрібних для видачі позик, моніторингу їх цільового вживання і повороту основної суми позички та процентів за користування нею [108, с. 8]. У даному визначенні, навпаки, відсутня прив'язка кредитного процесу до якоїсь однієї сфери прояву, але й не конкретизовано, де він взагалі може здійснюватись.

А. Бут банківське кредитування тлумачить як комплекс взаємопов'язаних фінансових, організаційно-культурних, техніко-технологічних, юридичних інформаційних й інших операцій, які становлять цілісну систему дій спеціалізованого підрозділу банківської інституції щодо надання фінансової послуги як засобу задоволення потреби клієнта в досягненні ним економічного ефекту, в т.ч. через реалізацію інноваційних проектів. Кредитування, на його думку, не є якимось дискретним явищем передачі вільних грошових коштів від кредитора до позичальника, а постає значно складнішим і тривалішим процесом [17, с. 6].

Н. Єрмасова зазначає, що кредитний процес – це прийняття і засоби здійснення кредитних відносин, розташованих у чіткій черговості і прийнятих даним банком [43]; на думку Р.Г. Шарипова – це процес установи кредитної діяльності банку, що об'єднує з переліку витриманих стадій: від обговорювання кредитної заяви до погашення кредитної заборгованості утримувачем позики [122]. І.М. Михайловська трактує кредитний процес як рух банківського кредиту як послідовну організацію його стадій (етапів) [65, с.252].

У підручнику “Банківські операції” за ред. О. В. Дзюблюка кредитний процес – це система організаційних та економічних методів і способів проведення кредитної діяльності [4, с. 271]. Самостійний банк повинен будувати процес кредитування відповідно до власних бажань, але обов'язково має бути побудований відповідно до нормативних актів та зараховувати об'єктивні властивості кредиту як економічної константи. За таких обставин, першочерговим є якість побудови кредитного процесу в банківському інституті, а особливо степінь

виконання принципів позики, пристосування та оптимальність організації дій кредитування.

На організацію кредитного процесу впливає багато різноманітних чинників, які залежать, так і не залежать від учасників кредитного процесу. Чим триваліший термін кредиту, що надається банком позичальникові, тим складнішим є кредитний процес, оскільки тим більше в ньому учасників; тим масштабніший для страховиків захист первинних і вторинних джерел погашення кредиту; тим вищі вимоги, що висуваються до кваліфікації співробітників страхових компаній, які взаємодіють з банком і клієнтом-позичальником. Таким чином, кредитний процес характеризується ризикованістю, збільшенням операційних витрат, відіграє ключову роль у розвитку національної економіки, водночас залишаючись контрольованим. Мінімізації ж кредитного ризику сприяє чітка організація кредитного процесу.

Загалом, всі чинники, що діють на організацію кредитного порядку, можна згрупувати в три великі блоки: стимулюючі, гальмуючі і регулюючі. Поглибленню уявлення про сутність кредитного процесу в комерційних банках сприяє виявлення його різновидів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Різновиди кредитного процесу у комерційних банках

Класифікаційні ознаки	Різновиди
Складність	одноплановий, багатоплановий,
Спрямованість	іпотечного, автокредитування, сільськогос-подарського, споживчого, інвестиційного
Характер	за кредитною лінією, взаємний, траншів, синдикований
Тривалість	безперервний, разовий
Стадія	що розвивається; загасаючий; еволюційний
Швидкість перебігу	прискорений, звичайний
Суб'єкти	клієнтоорієнтований, міжбанківський, міждержавний
Строк	коротко-, середньо-, довгостроковий
Сталість	з незмінними умовами, зі змінними умовами

Ресурсне забезпечення	збалансований, незбалансований
Витрати	низьковитратний, високовитратний
Управління	керований, недостатньо керований, некерований

З метою втілення дії кредитування як кредитною установою, так і позичальником потрібно те, аби інтереси їхні співпадали, тобто, щоб затребуваність, розумність вкладення та здатність позики відповідали одноразово бажанням двох сторін, з одного боку, і сама дія кредитування буде достатньо конкретизованою та відкритою із виділенням визначених заходів, розділенням прав та правової відповідальності керівних осіб, які проводять реалізацію етапів кредитування.

Такий підхід до технології позики відбувається шляхом побудови та формування карт кредитування, яка ґрунтується, з однієї сторони, на безпосередніх зобов'язаннях працівників певних структур установи з метою надання позики, а другої – на етапах дії кредитування клієнтів. Таким чином, здійснюючи взаємо узгодженість періодів кредитування із безпосередніми зобов'язаннями та відповідальністю окремих працівників, картка згруповує напрям та мету праці щодо кредитування [30].

Водночас, серед дослідників відсутня єдина точка зору щодо етапності кредитного процесу. Зокрема, висловлюються різні погляди на кількість етапів та їх сутність. Так, існує думка, що кредитний дія складається з двох етапів. В даному випадку, на початковому етапі проводиться оцінка заяв кредитування, наголошуючи на визначення кредитоспроможності фірм-позичальників, оцінку сильних і слабких сторін їх діяльності, ймовірні строки погашення кредиту. Перший етап завершується (в разі позитивних оцінок вищезазначених параметрів) укладанням кредитної угоди. Після надання кредиту починається наступний етап кредитної дії, на якому проаналізовується діяльність поточного стану компанії та виявляються етапи кредиту, які негативно впливають на невчасне повернення. З цією метою кредитні установи в діяльності застосовують класифікаційні ознаки кредиту, які дають змогу дослідити виникнення ймовірності неповернення

позики. Беручи до уваги класифікаційні ознаки особи які взяли позику, позика поділяється на певні групи: не ризикові; ті що можуть мати певний ризик; та що мають ризик; подані як виключення з правил [71, с. 68]. Однак, кредитний процес не може закінчуватися аналізом поточної діяльності позичальника і виявленням нестандартних кредитів.

Н. Єрмасова також виокремлює два етапи кредитного процесу: 1) програмування (оцінка макроекономічної ситуації в країні в цілому, регіону роботи потенційних позичальників зокрема, аналіз галузевої динаміки обраних напрямів кредитування, перевірка готовності персоналу банку-кредитора до роботи з різними категоріями позикоодержувачів, прийняття ряду внутрішньобанківських нормативних документів; 2) надання банківської позики (прийом заявок на отримання позики, підбір необхідної документації, її економічний аналіз, формулювання висновку про ринкову можливість і привабливість проведення активної операції з надання кредиту [43].

Виокремлюють і шість етапів кредитного процесу: 1) розгляд клопотання; 2) визначення кредитоспроможності і забезпеченості кредиту; 3) укладання кредитної угоди; 4) видача кредиту; 5) контроль за виконанням кредитної угоди; 6) погашення кредиту [124] або 1) формування портфеля кредитних заявок; 2) проведення переговорів з потенційним клієнтом; 3) прийняття рішення про доцільність видачі кредиту і форму його надання; 4) оформлення кредитної справи; 5) робота з клієнтом після одержання ним позики; 6) повернення кредиту з відсотками й закриття кредитної справи [10].

До періоду дії позики І. Гуцал спрямовує: побудова портфеля заяв на позику відповідно до місткості позикових ресурсів; прийняття ухвали в напрямі доцільності кредитування; вибір умов і методів позики; оформлення позикового договору; подання позики; дослідження надання позики та її повернення, а також відсотків за нею; діяльність установи із сумнівними та безнадійними кредитами [30, с. 10].

У підручнику “Банківські операції” за ред. О. В. Дзюблюка кредитний процес у кредитній установі включає поділений на наступні стадії:

- 1) побудова портфелю заяв клієнтів на отримання позики;
- 2) оцінка здатності потенційного позичальника;
- 3) розгляд доступності, задоволення та здатності наданих позичальником форм виконання обов'язків за позикою;
- 4) ухвалення рішення про економічну достатність надання позики і виду позики наданої;
- 5) згрупування позики, оформлення угоди кредитної та необхідних угод, формування справи позики;
- 6) слідкування за дотриманням вимог угоди і сплати позики;
- 7) аналіз цінності кредитного портфелю;
- 8) праця з позиками проблемними [4, с. 272].

Різні погляди в економічній літературі існують і щодо початкової стадії (етапу) кредитного процесу. Так, Є. Шваков зазначає, що кредитний процес починається з моменту видачі позики [124].

Кредитний процес розпочинається з формування кредитних ресурсів і включає в себе також етапи ініціювання і складання кредитних заявок, ідентифікації позичальників, аналізу кредитної заявки, розробки умов кредитування, ухвалення рішення про надання кредиту, укладання кредитної угоди, виплати коштів, руху кредитного потоку, контролю за виконанням кредитної угоди, обслуговування і погашення кредиту.

З вищезазначеного слід вести мову про наявність системи кредитування, яку визначають як сукупність елементів, що охоплюють принципи, об'єкти і методи кредитування соціального і комерційного характеру, що забезпечують проходження грошових потоків від інвестора до позичальника. При цьому, зазначається, що всередині системи кредитування діють певні економічні, фінансові і правові механізми, що є сукупністю способів, стимулів і важелів, які забезпечують функціонування системи в цілому й окремих її елементів, що виражається в конкретних формах і методах кредитування. Стимули і важелі реалізуються через принципи кредитування [111, с. 9].

Однак наведене визначення не охоплює всіх елементів, що утворюють систему кредитування, і не дає чіткого уявлення про природу кредитної інфраструктури. Так, для більш точного визначення сутності останньої, на наш погляд, поряд з зазначеними складовими необхідно враховувати і такі, як:

- кредитні ресурси (кошти, що є у розпорядженні банку і можуть використовуватись ним для кредитних операцій);

- кредитна політика;

- внутрішньобанківські положення про кредитування, посадові інструкції працівників кредитних підрозділів і технологічні карти кредитних операцій;

- кредитна інформація (дані, що використовуються в процесі оцінки платоспроможності клієнтів, поточного або прогнозованого рівня кредитного ризику), кредитна історія (важливий показник кредитоспроможності фізичних чи юридичних осіб, що характеризує своєчасність епізодів оплати різних рахунків, погашення боргів; розглядається як кредитна репутація, на основі якої складаються і кредитні рейтинги);

- кредитний рейтинг (висновок про загальну кредитоспроможність юридичної особи, оцінка здатності готувати емітента своєчасно і повною мірою виконувати свої фінансові зобов'язання);

- кредитний менеджмент (кредитний аналіз, прогнозування і планування, організація, координація, регулювання, мотивація, моніторинг, облік і контроль, моделі оцінки й системи результативного управління кредитним ризиком);

- кредитні інтервенції (інтервенції центральних банків для підтримки банківських систем своїх країн) і обмеження (антиінфляційні адміністративні заходи щодо обмеження обсягів кредитів).

Складовою процесу кредитування є планування взаємовідносин сторін. Об'єктом планування у банку є сума кредиту, що надається, термін його погашення, доходи та витрати за кредитними операціями. Кредитний процес зобов'язує позичальника регулювати виробничі та фінансові можливості, щоб повною мірою передбачити своєчасне й повне погашення кредиту і сплату позичкового процента [105, с. 11].

Необхідною передумовою оптимізації системи кредитування в банках є банківський контроль та управління кредитним процесом. Загалом, спостереження за дією кредитування дає можливість формувати безпеку, стійкість та дохідність операцій кредитування кредитних інститутів. Відповідно до зазначеного виникають два правила, які є необхідними для позитивної діяльності установи: 1) кредитна установа самостійно будує дію спостереження за позикою; 2) перевірка повинна проводитись працівниками які мають вищу освіту та певний кваліфікаційний рівень [59, с. 87].

Характерними ознаками кредитного процесу є його циклічність і гнучкість. Однак, характеристика циклічності в економічній літературі є неоднозначною. Класично кредитний цикл складається з 6 основних етапів: 1) залучення клієнтів; 2) консультація потенційних клієнтів; 3) підготовка пропозицій з кредиту; 4) затвердження кредиту; 5) видача кредиту; 6) моніторинг і погашення кредиту [103, с. 70].

Гнучкість же кредитного процесу визначається як один з інструментів адаптації до мінливих умов зовнішнього і внутрішнього середовища банків і зумовлюється: принципами побудови організаційної структури банку; технологічною гнучкістю, що дозволяє оцінити технологію виробництва кредитних продуктів; сучасними засобами комунікації; характером внутрішніх відносин, включаючи стиль керівництва, організаційну культуру, психологічний клімат в колективі, наявність неформальних груп тощо; рівнем кваліфікації персоналу кредитного підрозділу банку. Саме здатність до швидкого реагування чи так звана чутливість банку до різних змін уможлиблює реорганізацію кредитного процесу відповідно до необхідних вимог [82, с. 11].

На думку І. Гуцала, організаційне забезпечення процесу кредитування передбачає дотримання принципів, які служать основою організації банківського кредитування, серед них: тип взаємовідносин з клієнтом, прийнятність кредитного ризику для банку, нагляд та контроль у супроводженні кредиту [30, с. 14]. Чітке визначення сутності кредитного процесу і його різновидів уможлиблює

забезпечення належного управління кредитними ресурсами, а відтак – і функціонуванням банківських установ загалом.

Безумовно, слід з'ясувати та оцінювати й чинники, що позитивно чи негативно впливають на організацію кредитного процесу, а також ідентифікувати проблеми, які існують у цій сфері.

Таким чином, під дією кредитування необхідно вбачати сукупність дій, які ґрунтуються на правильному формуванні, виданні, обслуговуванні та поверненні позики. Відповідно до зазначеного виділяють декілька стадій, кожна з яких виконує свої заходи, а разом вони направляються на забезпечення цілі банківської позики – отримання доходу.

Результативність і ефективність управління кредитним процесом у комерційних банках значною мірою зумовлюється вибором кредитної політики.

1.3. Місце та роль кредитної політики в організації кредитного процесу в комерційних банках

Ефективність діяльності банківських установ в частині надання кредиту залежить від обґрунтованої та виваженої кредитної політики, оскільки від її раціональності, ґрунтується на що приносить дохід та здатність конкурувати між різними кредитними інститутами. Залежно від об'єму достатку позики ґрунтується дохід, а таким чином можливість підтримувати конкурентні позиції других суб'єктів господарюючих – позичальників банківського кредиту. Негативно може впливати на розвиток окремих господарюючих суб'єктів і національної економіки загалом, гальмувати соціально-економічний розвиток держави невиважена кредитна політика.

Саме тому, виважена кредитна політика комерційного банку в сфері оптимізації позикового процесу покликана врівноважити дві різноспрямовані складові будь-якої фінансової діяльності: прибуток банку і ризики, що виникають в процесі кредитування. Важливе значення кредитна політика має для будь-якого

банку, оскільки розкриває всі фундаментальні положення організації кредитного процесу, формує основні напрями кредитування, забезпечує створення якісного кредитного портфеля, розробляючи функціональну систему управління кредитними ризиками, таким чином, зменшуючи ймовірність втрат при кредитуванні.

Тому, при оптимізації позикового процесу, неможливо обійтись без сегментації клієнтури, індивідуальної оцінки кожного позичальника, його кредитоспроможності, надійності позики, а також контролю за виконанням зобов'язань позичальником і кредитним портфелем й управління останнім. Аналіз практичної діяльності показує, що гармонізація інтересів клієнтури і банків, дотримання принципів концепцій маркетингу в процесі розробки кредитної політики і застосування його інструментів в процесі здійснення позикової діяльності підвищує стійкість банку, його конкурентоспроможність і, врешті решт, прибутковість [59, с. 89].

Побудова і втілення позикової політики кредитних інститутів обумовлюється від ґрунтового визначення її сутності, функцій і принципів організації.

Найважливішою відмінною рисою кредитної політики є те, що це політика, пов'язана з рухом кредиту. При цьому, кредитна і депозитна політика банку мають єдину основу і є нібито двома сторонами однієї медалі, оскільки у них одна мета – максимізація доходів банку при підтриманні його надійності і стабільності. Точкою рівноваги, при цьому, слугує ліквідність банку.

Кредитна політика – це політика як в сфері надання кредиту, так і в сфері його отримання [74, с.21-22].

В умовах сьогодення відповідно до літературних аспектів існує декілька аспектів відповідно до структури політики кредитних установ. По-одному, політика позики на загальному рівні трактується як загальна політика. По-іншому, політика позики на нижчому рівні трактується, як напрямок інституту в частині управління дією позики [74, с.24].

Західні фахівці розглядають кредитну політику як складову банківської політики. Щодо напряму, то він загарбує всі функції кредитної установи, зокрема надання позики, капітальні вкладення в папери і компанії, трата коштів на інвестування, працівників, результат і управління фінансами, умови за якими вибудовуються персоналом та стратегами. Відповідно побудова напряму ґрунтується на продуктивній політиці, роботи управлінців та керівників [7, с.6].

Складові політики комерційного банку, на наш погляд можна представити таким чином (рис.1.1).

Рис. 1.1. Складові політики комерційного банку [20, с. 130]

У зарубіжній економічній літературі кредитна політика трактується як спосіб виконання послідовно зв'язаних дій при кредитуванні, де принципи є основою визначення відповідної політики і способів її здійснення [10]. Російські

дослідники трактують кредитну політику як стратегію і тактику банку в сфері кредитних операцій [6, с.63].

Розуміють під кредитною політикою і сукупність заходів з управління об'ємами позик і ступінню відсоткових ставок, регулювання ринку позикового капіталу. При цьому, зазначається, що кредитна політика на макрорівні цілеспрямована або на стимулювання кредиту (кредитна експансія), або на його уповільнювання (кредитна рестрикція). Серед інструментів кредитної політики – зміна облікової ставки, операції центробанку на відкритому ринку з купівлі-продажу цінних паперів [21, с. 230].

На мікрорівні кредитна політика – складовий елемент політики комерційного банку чи іншої організації по забезпеченню своєї роботи. Вона долучає положення, згідно з котрими мають надаватися позики, а також закріплюватися порядки їх надання [114, с.445-446].

Глумачиться кредитна політика і як здійснювана державою, урядом, банками політика кредитування, що включає: умови і методи надання внутрішніх і зовнішніх кредитів, масштаби кредитування; стягування плати за кредит; надання пільгових кредитів; цільову орієнтацію кредитів. В цьому контексті розрізняють: кредитний стиск – дії уряду і центрального банку, спрямовані на зменшення суми кредитів, що надаються комерційними банками й іншими фінансово-кредитними установами; кредитні обмеження – адміністративні чи законодавчі, прямі (встановлення граничних обсягів кредитування) і непрямі (подорожчання вартості позикових коштів унаслідок підвищення відсоткових ставок плати за кредит) обмеження обсягів кредитування з боку комерційних банків, що використовуються як інструменти антиінфляційної політики, що запобігають грошовому “перегріву” економіки [83, с. 240].

Відповідно до вище розглянутого вчений розглядає напрям позики як складову організаційно-управлінських заходів забезпечення діяльності з видачі позики із оприділенням функцій та дій робітників установи, які несуть відповідальність за здійснення операцій з позиками [30, с. 6]

Натомість, О. Л. Малахової під кредитним напрямом розуміє розроблення певних ситуацій в побудові відносин між установою та позикоотримувачем – на рівні кредитної установи з використанням певних дій у практичній діяльності з метою забезпечення прибутковості [62, с. 9].

Т. Стубайло пропонує розглядати кредитну політику як розробку стратегії і тактики поведінки комерційного банку у кредитних відносинах із позичальником із метою максимізації своїх доходів. Відповідно до довгострокових напрямів політика позики кредитної установи обумовлюється метою, принципами самостійних банків на фінансовому ринку, а короткостроковий напрям – інструменти фінансів та інших напрямів, що застосовуються в кредитній установі з метою спрямування його мети в процесі заключення договору, заходів їх проведення а також дотримання усіх умов договору [105, с. 8].

Деякі російські дослідники, крім вищезазначеного, при трактуванні кредитної політики, вважають за необхідне враховувати ще й наявність кредитного механізму. В їх судженні, кредитна політика – систематичність заходів банку в сфері кредитування його клієнтів, здійснюваних банком для здійснення своєї стратегії й тактики, з формулюванням переваг в ході розвитку кредитних відносин, з одного боку, і діяльність кредитного механізму – з іншого. При цьому, вони зазначають, що кредитна політика банку полягає у визначенні пріоритетних напрямів розвитку і вдосконалення банківської діяльності в процесі інвестування кредитних ресурсів, розвитку кредитного процесу, підвищенні його ефективності і мінімізації кредитних ризиків [10].

Кредитна політика відповідно до думки О. Ковальова являє собою документ, який визначає загальні принципи надання позики, правила і норми, які дають можливість регламентувати кредитний напрям, і має задовольнити дохідність і якість портфеля позики. Він вважає, що кредитна політика кредитної установи – сукупність заходів, цілеспрямованих на створення умов для ефективного розміщення існуючих скарбів і що установлюють за ціль забезпечення постійного збільшення доходу банку. Кожний банк опрацьовує свою кредитну політику, в якій ураховуються прибуткові, дипломатичні, географічні,

організаційно-правові й інші фактори, що впливають на його функціонування [51]. На думку експертів Світового банку, кредитна політика формує основу всього процесу управління кредитами [15].

В кредитній політиці формулюється світогляд кредитування, його суцільна ціль і з'ясовуються курси її здобутки. При даному, ціллю кредитної поведінки банку є виготовлення відмінних активів, що покривають наскрізний цілеспрямований ступінь дохідності; вкладання позикових скарбів в економічно далекосяжні, прибуткові задуми; розроблення і життєдіяльне введення сучасних кредитних технологій, кредитних наслідків і сервісу; зміцнення і примосту забезпечення конкурентних позицій на ринку; підняття добротності наданих сервісу. Головними задачами кредитної поведінки банку є: забезпечення дохідного розстановки скарбу банку в гривнях і зарубіжних грошах; незмінний ревізування над побудовою кредитного портфеля і їх доброякісним будовою; надання перевірених і прибуткових кредитів; зниження і уникнення ризиків кредитування [52, с. 34].

На думку Г. Панової мета кредитної політики полягає в створенні умов для ефективного розміщення залучених коштів, забезпеченні стабільного зростання прибутку банку (в процесі зростання доходів від кредитних операцій і зниження витрат по депозитних операціях, а також витрат на обслуговування кредитів низької якості) [74, с.54]. Т. Павленко ж стверджує, що метою кредитної політики комерційного банку є забезпечення ліквідності, формування якісного кредитного портфеля, ефективного розміщення ресурсів і одержання прибутку [73, с. 8].

Г.Панова, аналізуючи природу кредитної політики, наголошує, що вона, будучи суб'єктивною, надбудовною категорією, має об'єктивне джерело – об'єктивні закони розвитку суспільства. Кредитна політика, на її думку, суб'єктивна, оскільки виводиться з оцінки людьми її корисності порівняно з відсутністю чи політикою низької якості. Грунтовність корисних закономірностей розвитку громадянства мимо будь-яких вагань характеризує значення кредитної поведінки, що формується і виконується на загальнодержавному рівні. Все-таки оце навіть ніяк не означає, що значення кредитної політики торгового банку

зароджується виключно під їх дією. Наперекір, розходиться зайшов надбудовних побудов. Проте, щабель особистого фактора в кредитній політиці визначеного банку, безумовно, безмежно привілейований, ніж в політиці країни чи генерального банку [74, с.27].

Значить, кредитну політику треба приглядатися в широкому і обмеженому переконанню. Так, кредитна політика – це функціонування банку як позикодавця, що виконує розстановку позичкових грошей відповідно до своїх і соціальними вподобами, яка виникає як на ступіні усієї держави, так і по будь-якому визначеному банку [68, с.135]. Г.Панова ж розширює спектр цих параметрів, зазначаючи, що кредитну політику банку слід розглядати як складне багатопланове явище: 1) на рівні сутності і предметної сторони її реалізації (теорії і практики); 2) макро- і мікроекономіки; 3) в широкому і вузькому значенні [74, с.30]. При даному підході, сутність кредитної політики деталізує як стратегію і тактику банку з залучення ресурсів на зворотному мотиві і їх укладення в фрагментові кредитування клієнтів банку, а матеріальний напрямок – як функціональні форми й типи такої політики. В широкому ж сутності кредитну політику Г. Панова приглядається з функцій банку-кредитора і позикоотрмувача по взаємовідносинах до клієнтів, а обмеженому – як стратегію і тактику банку в частці товариству кредитного процесу. І додає, що дослідження кредитної політики доцільно вести в двох напрямках – рівень розвитку, підготовленості, по-перше, об'єктивних основ економічного життя для природного використання можливостей кредитної політики як регулятора грошово-кредитних і розрахункових відносин банків і їх клієнтів, а, по-друге, суб'єктивного підходу до розуміння необхідності й можливості використання кредитної політики у вирішенні реальних потреб економічного життя [74, с.31]. При цьому, вона застерігає щодо неприпустимості абсолютизації як суб'єктивного підходу, так і значущості об'єктивних чинників.

Кредитна політика як така сприймається як зведення правил, що регламентують процес кредитування клієнтів і цілеспрямовані на здобуток стратегічних цілей господарюючих суб'єктів. Вона об'єднує такі головні частини:

ціль, переваги та угоди кредитування, призначення, положення організації, заходи по охороні кредиту і інкасо боргів. Іншими словами спрощено під кредитною політикою розуміють стратегію й тактику банку в ході виконання кредитного процесу, тоді як в широкому розумінні – стратегію і тактику банку по залученню запасу на зворотній основі і їх інвестуванню в частині кредитування клієнтів банку. При цьому, бувають думки, що кредитна політика (як єдність депозитної і кредитної політики) не може розглядатися ізольовано від відсоткової політики комерційного банку [44, с.88].

Кредитна політика покликана [57]: визначати основні пріоритети у встановленні і розвитку кредитних відносин з різними категоріями позичальників, раціонально організовувати взаємини з ними на довгостроковій і взаємовигідній основі; регламентувати основні економічні і юридичні рамки здійснення господарюючими суб'єктами кредитних операцій: форми кредитних документів і способи забезпечення використання позикових зобов'язань; встановлювати підходи, стандарти і процедури кредитування конкретних категорій позичальників, бути основою процесу управління кредитом.

А. Тептя наголошує, що незалежно від виду, кредитна політика банку має внутрішню структуру, основними елементами якої є: 1) стратегія банку з розробки основних напрямів кредитного процесу; 2) тактика банку з організації кредитування; 3) контроль за реалізацією кредитної політики [106]. Цей дослідник пропонує наступну схему формування кредитної політики комерційного банку: 1) загальні положення і цілі кредитної політики; 2) апарат управління кредитними операціями і повноваження співробітників банку; 3) організація кредитного процесу на різних етапах реалізації кредитного договору; 4) банківський контроль і управління кредитним процесом. Дана теоретична модель, зумовлена методологічно обов'язковими вимогами в процесі формування кредитної політики і організації кредитного процесу, виведена з необхідності оптимізації кредитної політики комерційного банку і має включати: стратегію банку в сфері кредитування і тактику в частині управління кредитними операціями його персоналом; деталізацію конкретних операцій і підходів до організації кредитного

процесу на різних етапах виконання кредитного договору банку з клієнтом; систему заходів з контролю і управління кредитним процесом. При цьому, кожен напрям теоретичної моделі формування кредитної політики тісно пов'язаний з іншими і є обов'язковим для формування кредитної політики й організації кредитного процесу, необхідного для розкриття сутності оптимальної кредитної політики [106].

Пропонується й подібна конструкція кредитної політики комерційного банку [10]: організація кредитної поведінки; керування кредитним потоком; інспекція за кредитуванням; положення поділу прав; суцільні еталони відбирання кредитів; норми по часткових сторонах кредитування; положення щоденної діяльності з кредитами (супровід кредитних договорів); резервування на момент збитків по кредитах.

Кредитна політика приєднує стратегічну мету, зовнішні положення-дотримання, положення прийняття новітніх небезпек; правила контролювання за наявними небезпеками; абстрактні правила діяльності.

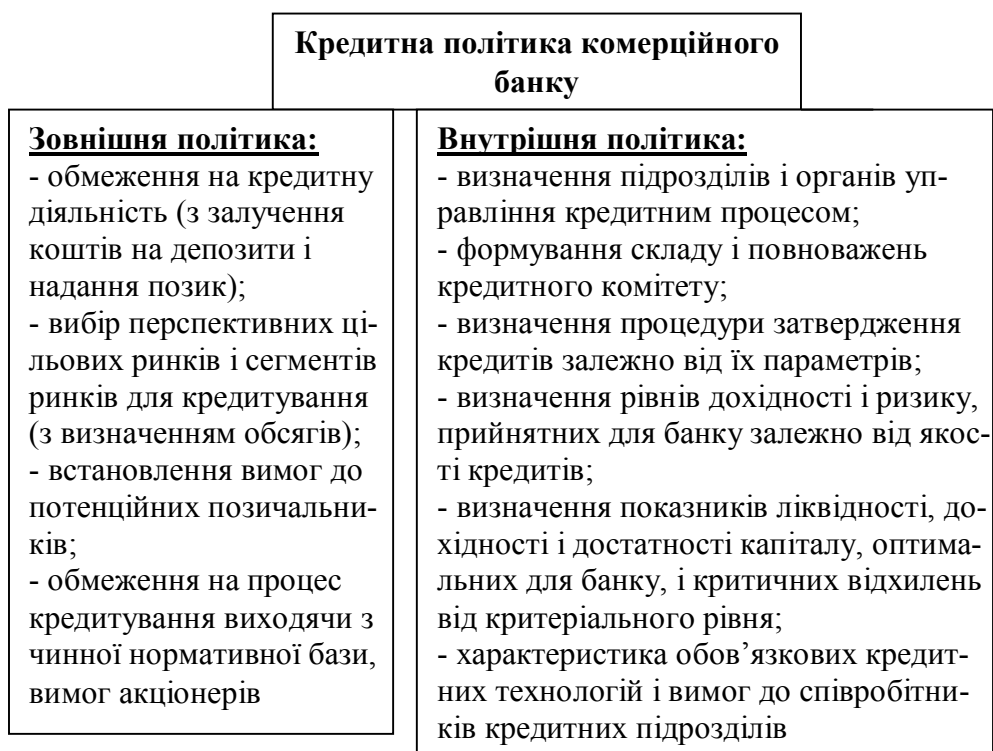
Кредитна політика складається з наступних елементів [66, с. 170]: умови кредитування (формують ціну кредиту – рівень відсоткових ставок; стандарти кредитоспроможності – вимоги до фінансової стійкості, яку повинні мати позичальники для одержання кредиту; способи забезпечення виконання кредитних зобов'язань (вибір найбільш прийняттого оформлення відповідних кредитних інструментів і зобов'язань; заходи по забезпеченню повернення кредиту і політика збору платежів (інкасації) – набір юридичних процедур і операцій, які використовують кредитні організації стосовно клієнтів, що мають прострочену заборгованість (створення системи, що здійснює оперативний моніторинг заборгованості і поточної ринкової вартості забезпечення, а також використання дієвих економічних методів впливу на боржника і юридичних санкцій).

Кредитна політика комерційного банку забезпечує безперервне використання всіх коштів, які створюються для задоволення зобов'язань, що підлягають погашенню, і мінімального резерву ліквідності [73, с. 9].

Водночас, важливим для визначення природи кредитної політики є її обґрунтована класифікація. Однак, визначення різновидів здійснюваної кредитної політики є неоднозначним.

Г. Панова класифікує кредитну політику, виходячи з суб'єктів кредитних відносин, форм кредиту, строків, ступеня ризикованості, цілей, типів ринку, географії, галузевої спрямованості, забезпеченості, ціни кредиту, методів кредитування [74, с.113-114]. Виокремлює вона також зовнішню і внутрішню політику комерційного банку в частині організації кредитного процесу (рис.1.2).

Основою кредитного процесу банківських установ є дотримання принципів кредитної політики, оскільки, чим повніше їх опановують, тим ефективніше діяльність комерційного банку з позицій забезпечення його ліквідності і доходності [74, с.79].

Рис. 1.2. Складові кредитної політики комерційного банку [74, с.77-78]

Скажімо, за О.Ковальовим [52, с. 37], до положень кредитної політики, що створюють фундамент стратегії банку, і є їх обґрунтуванням зараховують:

- стабілізаційні процеси (банку треба придержуватися стабілізаційної кредитної політики, намагаючись повністю покривати свої небезпеки. Кредит

надається тільки певним позичальникам, що мають високу властивість управління);

- першість присутності забезпечення (визначальною умовою вирішення про видачу кредиту має існувати присутність доволі ліквідного забезпечення, цінність якого з урахуванням дисконту, враховуючого видатки на здійснення закладу і її допустиме знецінення, має бути достатньою для покриття ключової суми кредиту і процентів по ньому. Заклад має бути застрахованим);

- ревізія цільового застосування кредиту, схоронності закладу, фінансового стану клієнта (слід підшукати перспективу інспектувати впливи клієнта і його грошові потоки шляхом винагороди його підсумків, а теж надходжень, схоронності закладу тощо. Відтак видачі виконується моніторинг фінансового стану клієнтів);

- диверсифікація кредитного портфеля (банк має додержуватися диверсифікації кредитного портфеля, за перспективи обмежуючи концентрацію кредитів по схожих сферах бізнесу, сферах, регіонах, видах застави тощо. Вирішальним чинником зниження небезпеки є надання прерогативи видачі більшої кількості менших кредитів, ніж меншої кількості більш крупних);

- обмеження небезпеки на єдиного позичальника (небезпека встановлюється залежно від виду позичальника);

- обмеження групового кредитної небезпеки (залежно від ступеня ліквідності банку, присутності депозитної основи і розміру капіталу, нормативів центробанку, встановлюється граничний кредитний ризик на банк, тобто обмеження на розмір кредитного портфеля банку в цілому);

- діяльний маркетинг певних позичальників (для забезпечення добротності кредитного портфеля слід вести діяльний пошук вірних позичальників, передусім поміж клієнтами банку).

М.Фастовець виділяє такі принципи формування кредитної політики, як: 1) адекватність кредитної політики банку кредитній потребі; 2) орієнтованість на клієнта і активний маркетинг; 3) відповідність кредитної політики кредитним можливостям банку; 4) гнучкість; 5) технологічність; 6) комплексне управління

ризиком; 7) зворотній зв'язок; 8) повнота, зазначаючи, що дані принципи є базовими при визначенні технологій і процедур кредитування [113, с. 10].

Серед принципів кредитної політики комерційного банку називають також і такі, як [73, с. 11]: оптимальності (відсоткової, депозитної, валютної політик), доходності (покриття витрат і одержання прибутку), ефективності (безпеки, надійності кредитних операцій), адекватності ситуації, що реально складається на ринку функціонування банку, оскільки дотримання вищезгаданих принципів становить важливу умову підвищення оптимальності й ефективності кредитної політики банку і є запорукою його успішної роботи.

Кредитна політика не може бути ізольовано, адже обумовлюється різними зовнішніми і внутрішніми факторами. А тоді вона має базуватися на дослідженні ринку, його сегментуванні.

Кредитна політика банків зазвичай носить індивідуальний характер: її цілі, завдання й пріоритети визначаються безпосередньо керівниками банків і залежать від різних чинників. Тим не менше спільним для банків є прагнення досягти стійкого і стабільного положення на ринку, завоювання доброї репутації, одержання реальних можливостей перспектив розвитку. Запорукою успіху в реалізації кредитної політики слугує, насамперед, правильно сформований кредитний портфель і здійснювані на його основі кредитні операції банку [73, с. 11].

Серед причин зміни кредитної політики комерційних банків, на наш погляд є: макроекономічний стан, рівень інфляції; зміна грошової маси; наявність/дефіцит коштів у банківських установ; незначний/великий обсяг зобов'язань перед зовнішніми кредиторами; зміни ринкової кон'юнктури; зростання/зниження довіри до банків; відхід від підходу, що абсолютизує кредитно-депозитну складову функціонування банківських установ, розширення спектру відносин і диверсифікація напрямів діяльності комерційних банків; послаблення/загострення конкуренції на кредитному ринку; наявність/відсутність кризових явищ; високий/низький рівень корпоративного управління в банку; ситуація на міжнародних фінансових ринках; зміна режиму валютного курсу.

Кредитна політика необхідна для забезпечення послідовності дій, диверсифікованості діяльності банку; делегування повноважень і визначення посадових обов'язків кредитних працівників. За відсутності розробленої кредитної політики і встановленого порядку її реалізації, неможливо запровадити єдині правила кредитування, яких би дотримувалися всі банківські службовці. Відтак, письмово викладена кредитна політика і відповідні правила її реалізації становлять ту основу, на якій будується весь кредитний процес [15].

Значить, кредитна політика як невідривна складова прибуткової політики виконує вагомую функцію у підвищенні конкурентоспроможності господарюючих осіб як фінансового, так і реального секторів національного господарства, а вслід і конкурентних привілеїв останньої у цілому. Підвищення даної ролі обумовлюватиметься, вряд з вжиттям прагматичних заходів у цій галузі, поглибленням досліджень відносно праматерів, взаємозалежності і взаємозумовленості кредитної політики на несхожих рівнях управління. А відтак вимагають наступних ґрунтовних досліджень проблеми відношення кредитної політики комерційних банків з грошово-кредитною політикою країни та депозитною політикою банківських закладів, стратегією і тактикою маркетингу; формування й здійснення кредитної політики за незмінного соціально-економічного розвитку та в умовах нестабільності.

Ефективна кредитна політика комерційних банків має органічно поєднувати оптимальну відсоткову політику, раціональне управління кредитними ризиками і використання залучених банківськими установами коштів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Кредит як економічну категорію слід розглядати як економічні відносини, які виражаються в перерозподілі тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками на ринку банківських кредитних ресурсів за умов повернення, строковості, платності, цільового характеру використання, забезпечення, диференційованого підходу, довершеності та доступності. Дане визначення враховує процес перерозподілу тимчасово вільних коштів між кредитором і позичальником, підкреслює джерела формування кредитних ресурсів, уточнює місце функціонування банківського кредиту, враховує сучасні принципи кредитування.

Кожний етап процесу кредитування вносить свій вклад в якісні характеристики кредиту, визначає ступінь його надійності і дохідності для банківської установи. Основний етап процесу банківського кредитування починається з підготовки умов кредитного договору. Вслід дефініції і погоджування усіх вимірів дальньої кредитної операції відповідальними робітниками кредитного підрозділу, правознавчого відділу та служби безпеки банку укладаються потрібні висновки відносно кредиту.

Організація кредитного процесу в комерційних банках визначається: станом регламентації кредитних відносин, дієвістю кредитної політики; якістю кредитних угод; потребою в кредитах і наявністю достатніх кредитних ресурсів та їх доступністю; цільовою спрямованістю кредитних вкладень; забезпеченням наданих кредитів; структурою кредитного портфеля; переліком застосовуваних інструментів; дієвістю кредитного механізму; ступенем кредитних ризиків та рівнем управління ними; рівнем конкуренції на ринку кредитних послуг; наявністю ефективної системи кредитного страхування; станом кадрового, методичного, технологічного та інформаційно-аналітичного забезпечення кредитної діяльності. Саме від справедливої організації процесу кредитування у банку та поділу прав між належними службами та підрозділами банківської установи залежить ефективність прийняття ухвали щодо кредитного задуму, що підтримуватиме мінімізації небезпек кредитної функціонування банківської

установи в цілому.

На результативність і конкурентоспроможність діяльності комерційного банку й позичальників банківської позики і національної економіки загалом значний вплив має аргументована кредитна політика. Саме тому, її фундаментом функціонуванням є оптимізація кредитного процесу, поряд з якою вона виконує торгіву (одержання доходу), стимулюючу (доцільне застосування залучених коштів) і інспекційну (ревізія за споживанням кредитних ресурсів) функції.

За відсутності розробленої та виваженої кредитної політики і встановленого порядку її реалізації, неможливо запровадити єдині правила кредитування, яких би дотримувалися всі банківські службовці. Саме тому, письмово викладена кредитна політика і відповідні правила її реалізації становлять основу, на якій формується весь кредитний процес.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

2.1. Етапи реалізації комерційними банками кредитного процесу

Організація кредитних взаємовідносин комерційних банків з клієнтами визначається багатьма факторами, що включають стратегію і тактику банку, кваліфікацію банківських працівників, розмір власних і залучених засобів тощо. Загальний механізм організації кредитування складається із ряду етапів, кожен з яких окремо забезпечує рішення конкретних завдань, а в сукупності вони спрямовані на досягнення основної мети банківського кредитування – одержання прибутку. На сьогоднішній день, у більшості банків структурна побудова схеми кредитування має наступний вигляд (рис.2.1).

Основні положення і порядок кредитування, способи визначення кредитоспроможності клієнта, шляхи захисту кредитора від кредитних ризиків, передбачені НБУ і висвітлюються у законодавчих актах.

При виборі банку-кредитора необхідним є отримати та проаналізувати наступну інформацію:

- вимоги банку до позичальника. Вони стосуються фінансового стану позичальника, розміру та якості забезпечення кредиту, репутації позичальника;
- умови кредитування. Важливими для позичальника є такі умови: вид кредиту, його сума і вартість, термін кредитування, способи видачі, погашення і забезпечення кредиту, порядок сплати відсотків;
- період функціонування банківської установи, її досвід саме у кредитуванні, репутація банку;
- період, протягом якого триває розгляд документів, необхідних для одержання кредиту. Оптимальним є термін прийняття рішення банком про надання кредиту протягом 3-5 робочих днів;
- інші банківські послуги, які можуть бути запропоновані банком, та тарифи на них [103, с. 78].

Рис.2.1. Етапи кредитування підприємств

Згідно “Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2012 № 23, банки повинні підготувати внутрішньобанківські принципи відносно виконання активних банківських операцій. Внутрішньобанківські принципи підготовлюються банком з врахуванням

законодавства України, у тому числі нормативно-правових постанов Національного банку України, повинні містити методики та процедури, які є обов'язковими і мінімально необхідними для оцінки ризиків [90].

Процедура кредитування поділяється на такі основні етапи: переговори з клієнтом; збір пакету документів; підготовка висновку з кредитного проекту і його узгодження з кредитним комітетом; оформлення документів по кредиту, надання, моніторинг і повернення позики. Дотримання такої послідовності дає можливість мінімізувати витрати на оброблення кредитної заявки і найбільш повно врахувати всі деталі угоди [20, с. 230].

При зверненні за кредитом, менеджер відповідного відділу банку надає клієнту вичерпну інформацію про можливі форми кредиту, діючі процентні ставки, види забезпечення та іншу інформацію, що не є комерційною таємницею.

При зверненні в банк за позикою, клієнт подає заяву-анкету, в якій вказує цільове призначення кредиту, його суму, строк використання, включаючи конкретні строки його погашення, перелік майна, що надається в заставу. Також може надаватись коротка характеристика заходу, що кредитується і розрахунок його економічної ефективності. Крім заяви на кредит, позичальник надає для розгляду такі матеріали: нотаріально завірені копії статуту і установчого договору підприємства, техніко-економічне обґрунтування кредиту, графік надходження платежів на весь період користування кредитом, бухгалтерські і статистичні звіти на останню звітну дату, бізнес-план розвитку підприємства, а також на вимогу працівників банку інші необхідні документи.

На другому етапі процесу кредитування комерційні банки встановлюють здатність підприємств ефективно використовувати і своєчасно повертати одержані позики. На цьому етапі здійснюється ретельне вивчення кредитоспроможності позичальника, тобто його здатність своєчасно виконати зобов'язання за кредитною угодою. Банк, оцінюючи фінансовий стан боржника, визначає його кредито- та платоспроможність. Кредитоспроможність боржника визначається під час надання кредиту та в разі зміни первісних умов договору, у тому числі пов'язаних із фінансовими труднощами боржника.

Щодо платоспроможності – протягом строку дії договору з відповідною періодичністю. Платоспроможність – здатність боржника банку своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань.

Розуміння фінансового стану юридичної особи, якій надано позику, кредитна установа обчислює за допомогою інтегрального знака фінансового стану дебітора – юридичної особи.

Інтегральний показник розраховується із використанням багатофакторної дискримінантної моделі за такою формулою [78]:

$$Z = a_1 K_1 + a_2 K_2 + a_3 K_3 + a_4 K_4 + a_5 K_5 + a_n K_n - a_0 \quad (2.1)$$

де Z - інтегральний показник;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коефіцієнти, що окреслюються на основі даних фінансової звітності дебітора – юридичної особи для значного або помірною товариства.

$a_1, a_2 \dots a_n$ – параметри, що окреслюються з урахуванням важливості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються Національним банком України на основі даних фінансової звітності дебіторів – юридичних осіб;

a_0 – простий член дискримінантної моделі, сутність якого щорічно актуалізуються Національним банком України.

Перш, ніж спеціалісти банку перейдуть до підготовки висновку, в якому робиться оцінка кредитного проекту, вони перевіряють всі дані про позичальника: достовірність відомостей, викладених у засновницьких і реєстраційних документах, інформацію про реальний майновий і господарський стан позичальника, відсутність ознак можливої фальсифікації, ступінь самостійності господарюючого суб'єкта, справжність намірів заявника щодо використання позичених коштів, «чистоту» пропонованої застави та її об'єктивну вартість. Результати перевірки оформляються висновком, в якому відображається реальна оцінка банківських ризиків і факторів, здатних вплинути на виконання договірних зобов'язань клієнта; можуть бути висунуті додаткові умови і рекомендації відносно кредитування.

На нашу думку, значна увага при кредитуванні повинна приділятися попередньому контролю за діяльністю потенційного позичальника і прогнозуванню ризику непогашення ним кредиту. Для цього банківські аналітики мають з повною відповідальністю провести аналіз фінансового стану клієнта, розглянувши відповідні показники платоспроможності і кредитоспроможності, структуру балансу і динаміку змін його основних показників.

Остаточне рішення про надання кредиту приймається кредитним комітетом. Висновок кредитного комітету доводиться до клієнта в письмовій формі із обов'язковим підтвердженням про його отримання. У разі відмови про надання кредиту, рішення повинно бути аргументовано [78].

Після позитивного розгляду питання, між банком і клієнтом підписується кредитна угода і угода застави. Світовий досвід свідчить про те, що для ефективного використання застави як забезпечення кредиту, необхідно створити доступну і прозору систему реєстрів землі, нерухомого і рухомого майна, що перебувають у заставі. В одних країнах (зокрема у Швеції), такий реєстр є державним, в інших (наприклад, Канаді) завдання підтримки такого реєстру виконує приватна компанія, проте її діяльність підлягає державному ліцензуванню та контролю [39, с. 120].

Банк за кожним кредитом формує кредитну документацію (справу). Кредитна документація (справа) має містити мінімально необхідні дані. Залежно від виду кредитної операції банк може розширити перелік даних про боржника, попередньо зазначивши їх у внутрішньобанківських положеннях [78].

Узагальнена інформація про кредитну операцію формується з часу укладення договору та оновлюється впродовж його дії в частині, що зазнала змін, протягом п'яти робочих днів із дня отримання банком інформації, яка є підставою для внесення таких змін (зміни умов проведення/здійснення кредитної операції, установчих та реєстраційних даних боржника, його фінансового стану тощо).

Кредитна документація (справа) формується на паперових носіях і повинна містити:

- письмове клопотання (заяву) боржника про надання кредиту;

- бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування потреби в кредиті на відповідні цілі (для юридичних осіб);
- контракти та/або договори про купівлю-продаж (за наявності);
- фінансову звітність (для юридичних осіб), інформацію про доходи (для фізичних осіб) боржника;
- фінансову та бюджетну звітність (для бюджетної установи);
- інформацію про надходження коштів на поточні рахунки в банку та в інших банках щонайменше за останні шість повних місяців (боржником - фізичною особою надається за бажанням);
- інформацію, надану боржником та документально підтверджену іншими банками, про:
  - а) заборгованість боржника з визначенням основних умов договору про надання кредиту (сума за договором, строк, залишок заборгованості, вид забезпечення за кредитом тощо);
  - б) наявність простроченої заборгованості:
  - інформацію про стан виконання зобов'язань боржника перед банком за попередніми договорами, кредитну історію (за наявності);
  - інформацію про перевірку цільового використання кредиту;
  - підтверджувальні документи (виписки за балансовими та позабалансовими рахунками, платіжні доручення тощо), що свідчать про надання та погашення кредиту, наявні фінансові зобов'язання, оприбуткування заставленого майна тощо;
  - аудиторський висновок про фінансовий стан боржника (за наявності);
  - висновок уповноважених фахівців банку щодо оцінки кредитоспроможності боржника;
  - установчі та реєстраційні документи (для юридичних осіб), копії відповідних сторінок паспорта та довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (для фізичних осіб) або серії та номера паспорта для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та

повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті;

- рішення колегіальних органів банку про можливість надання кредиту або рішення колегіальних органів щодо надання повноважень визначеній особі банку приймати рішення про можливість надання кредитів, унесення змін до діючих умов договору про надання кредиту;

- договір про надання кредиту і додаткові договори до нього;

- договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них, гарантійні листи;

- документи, що підтверджують повноваження особи підписувати договір про надання кредиту, договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них від імені контрагента банку;

- копії правовстановлюючих документів на майно (майнові права), що передається в забезпечення;

- документи, що підтверджують ринкову вартість заставленого майна (майнових прав) під час видачі кредиту;

- документи, що свідчать про наявність та якість збереження заставленого майна (акти, довідки, матеріали перевірок);

- документи, що свідчать про обтяження майна та його державну реєстрацію відповідно до вимог законодавства України;

- договори страхування заставленого майна та документи, що підтверджують сплату страхового платежу (за наявності);

- інформацію про вжиті банком заходи для погашення боргу (документи, що засвідчують процедуру повернення або стягнення боргу) [78].

Кредитний договір є основним розгорнутим юридичним документом, що підтверджує права та обов'язки як банку, так і позичальника. Як додаток до кредитного договору оформляють також графік погашення кредиту і процентів за ним.

Підсумковий етап процесу кредитування характеризується тим, що банк здійснює контролюючі функції, перевіряє цільове використання кредиту,

надходження кредитної заборгованості та процентів за нею, оформляє акти відхилень, вирішує всі питання за несвоєчасного повернення кредиту тощо.

Таким чином, організація кредитного процесу банківських установ зумовлюється стратегічними завданнями. Зокрема, серед стратегічних задач будь-якої банківської установи є дотримання співвідношення залучених коштів і активів, результативна робота з проблемними активами та формування запасів, зростання об'ємів кредитного портфеля та підтримання його доброякісності, реструктуризація кредитів.

2.2. Аналітична оцінка кредитного процесу

Показниками кредитного процесу в банківських установах, котрі дають можливість оцінити результати діяльності банку, а в сукупності – й результати діяльності банківського сектору економіки, що свідчать про наявність позитивних чи негативних тенденцій є обсяг і структура наданих кредитів, рівень ресурсного забезпечення кредитування, збалансованість кредитної і депозитної маси.

Суцільна економічна обстановка, що відзначалася зменшенням загального попиту і падінням рівня створення, зростаючі розміри взаємних невиконаних за кінцеві роки спричинили погіршення якості кредитних портфелів банків, збільшення простроченої заборгованості. Відтак, банки були змушені зменшувати обсяги наданих кредитів.

До звичних небезпек корпоративного кредитування кінцевими літами додалися нові, пов'язані зі збільшенням відсоткових ставок і попитом виробництв розплачуватися свої внутрішні і зовнішні облігаційні борги, роздрібного кредитування – зростаючий рівень кредитного тягаря на прибутки наших громадян, уповільнювання іпотеки і зростання заборгованості по кредитних картках. За таких умов, збереження розмірів кредитування на докризовому рівні при скороченні величин виготовлення могло викликати зростання частини відсоткових витрат в загальних видатках, що в свою чергу,

вміло негативно позначатися на рентабельності виробництва чи призвести до збитків [18, с. 8].

На кредитному процесі в комерційних банках України з середини 2000-х років позначались як періоди відносної стабілізації соціально-економічного розвитку держави, що супроводжувались зростанням ВВП, розвитком реального і банківського секторів економіки, так і глибокої фінансово-економічної кризи. Ось чому тенденції розвитку кредитування в Україні упродовж останніх років істотно змінились.

Незважаючи на збільшення депозитної бази банків і вжиття Національним банком України комплексу заходів, спрямованих на підтримку процесів економічного розвитку, кредитна активність банків відновлювалась недостатньо високими темпами.

Розмір кредитного портфеля без вирахування сформованих резервів за 2012 рік знизився на 1,21% (на 9,99 млрд. грн.) (рис. 2.2).

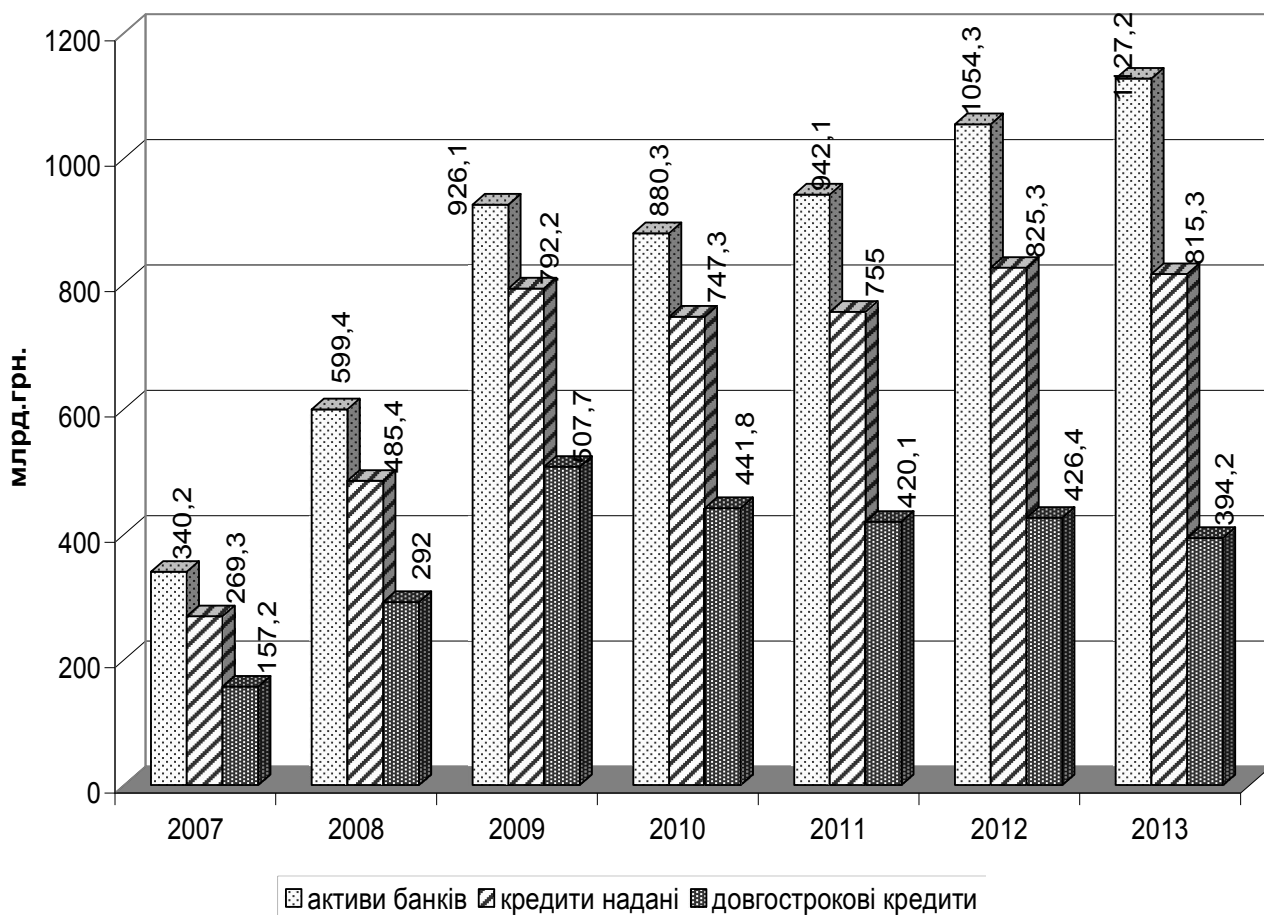
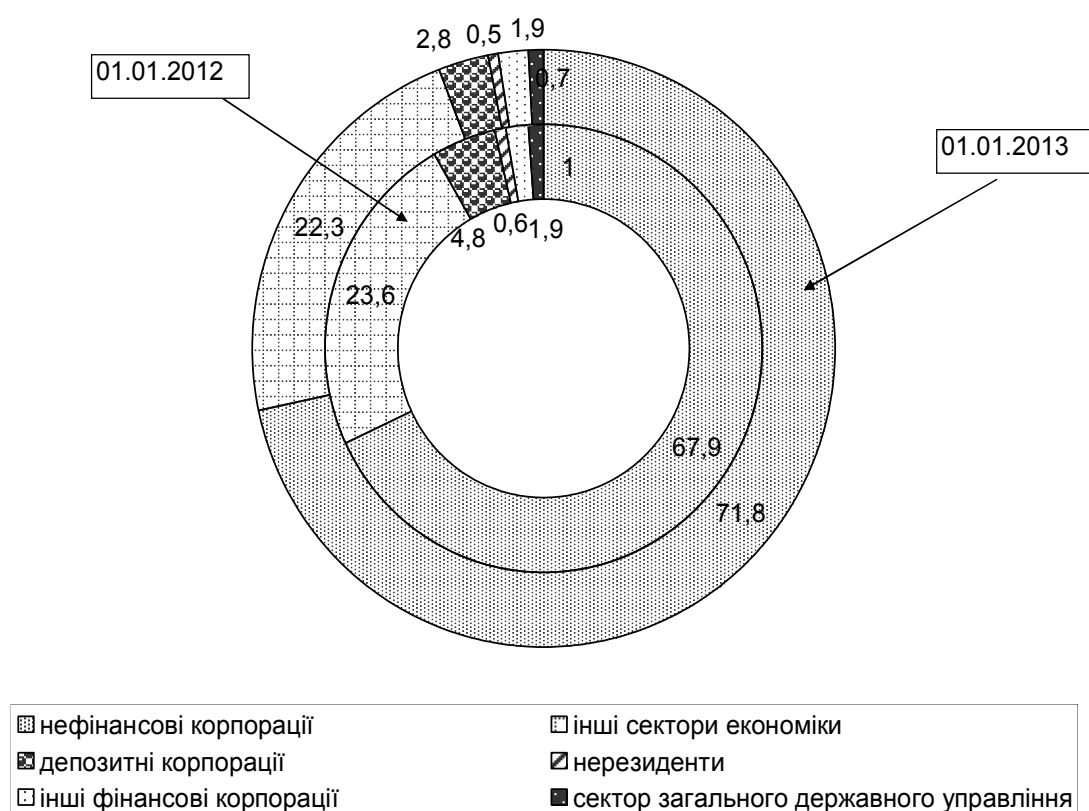

Рис. 2.2. Динаміка активів банків України [72]

У кредитному портфелі банків переважають короткотермінові позики українському бізнесу: кредити терміном до 1 року створюють 47,04%, або 277 млрд. 368 млн. грн., від 1 року до 5 років – 40,21%, більше 5 років – 12,74%. Частка довгострокових кредитів в кредитному портфелі банків зменшилась протягом 2012 р. з 51,7% до 48,8%, в той час як станом на 01.01.2009 р. вона становила 64,1% [72].

Розмір кредитів, наданих банками агентам, протягом 2012 р. наростив на 1,7% (19,5 млрд. грн.) і станом на 01.01.2013 р. становив 815,1 млрд. грн.

Розмір кредитів нефінансовим організаціям на кінець 2012 р. становив 605,4 млрд. грн., що на 29,9 млрд. грн. більше, ніж станом на 01.01.2012 р. Розмір кредитів, наданих домашнім господарям знизився на 13,6 млрд. грн. порівнюючи з їх розміром станом на 01.01.2012 р. Структура кредитів за секторами економіки подана на рис. 2.3.

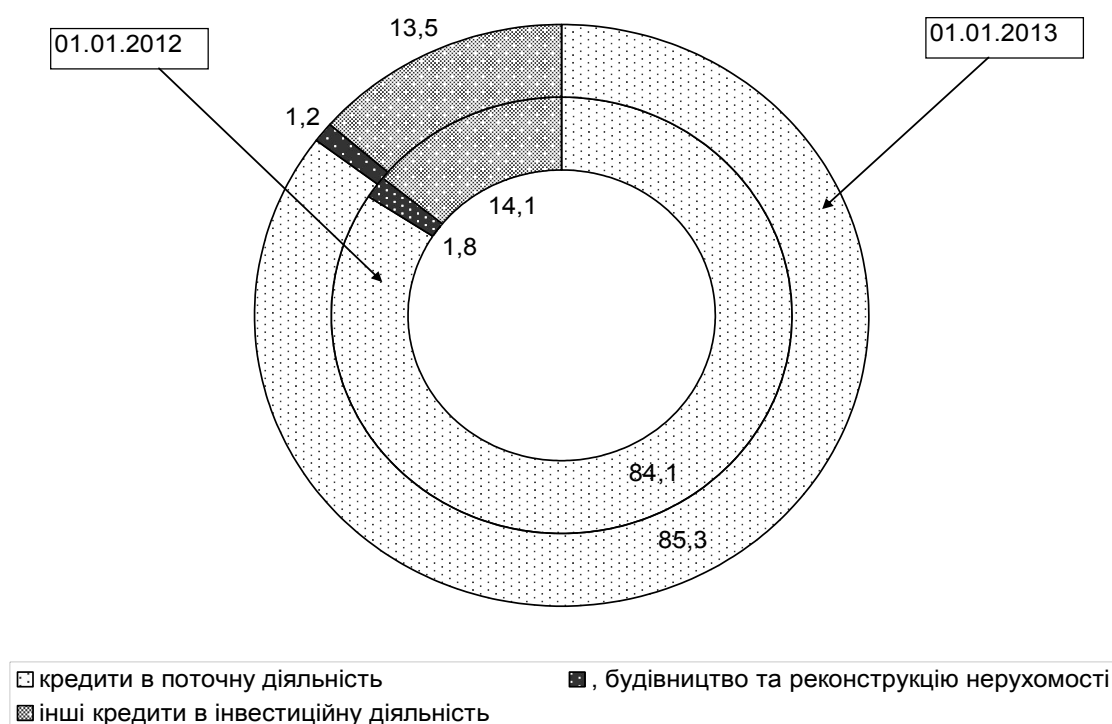

Рис. 2.3. Структура наданих кредитів у розрізі секторів економіки [72]

На кінець 2011 р. розмір кредитів нефінансовим коопераціям становив 575,5 млрд. грн. (67,9%). Частка інших секторів (в тому числі домогосподарств) склала 23,6% (на кінець 2010 р. – 27,1%) [72]. Частка кредитів нефінансовим

корпораціям протягом 2012 р. збільшилась на 3,9% із 67,9% до 71,8%. Частка кредитів, яка припадає на інші сектори економіки зменшилась на 1,5% з 23,8% до 22,3%. Величина кредитів, виданих депозитним коопераціям, нерезидентам, іншим фінансовим корпораціям та сектору загального урядового управління, в сукупності не перевищує 10% загального розміру кредитного портфелю.

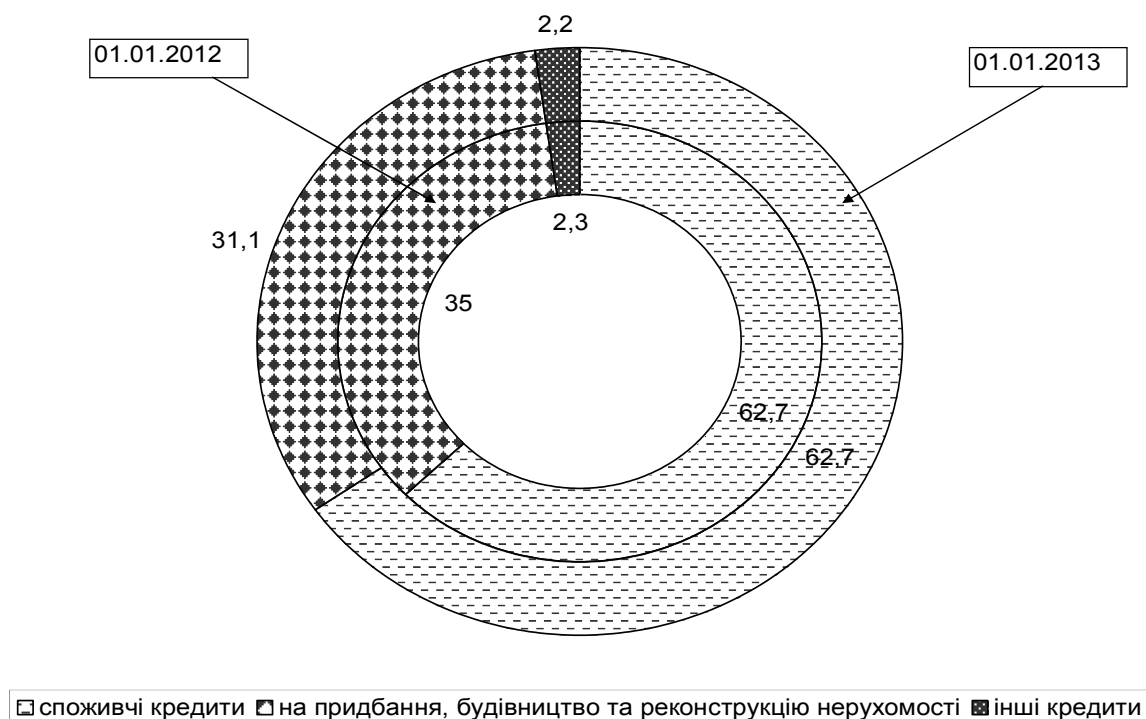
На початок 2013 р. серед кредитів, виданих нефінансовим корпораціям за цільовим спрямуванням, продовжує переважати кредитування поточної діяльності (85,3%), тоді як станом 01.01.2012 р. даний показник становив 84,1% (рис. 2.4). Кредити в інвестиційну діяльність зменшились та складають лише 13,5%, натомість на початок 2012 р. вони становили 14,1%. Зростання загального обсягу кредитування відбулося виключно завдяки залученню кредитів суб'єктами реального сектору економіки. Помірні темпи приросту кредитування протягом 2012 р. пояснюються наявністю значних зовнішніх ризиків та невизначеністю щодо подальшого розвитку ситуації на ринках [90].

Рис. 2.4. Кредити нефінансовим корпораціям за цільовим спрямуванням [72]

Загальний обсяг кредитів, наданих домашнім господарствам у 2012 р. зменшився на 6,7% і становив 187,6 млрд. грн. За результатами 2012 р.

зменшилась частка кредитів, виданих на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, з 35,0% до 31,1%. Відповідно частка кредитів на споживчі потреби збільшилась з 62,7% до 66,6%. Частка, яка припадає на інші кредити зменшилась та становила 2,2% (на 01.01.2012 р. становила 2,6%) (рис. 2.5).

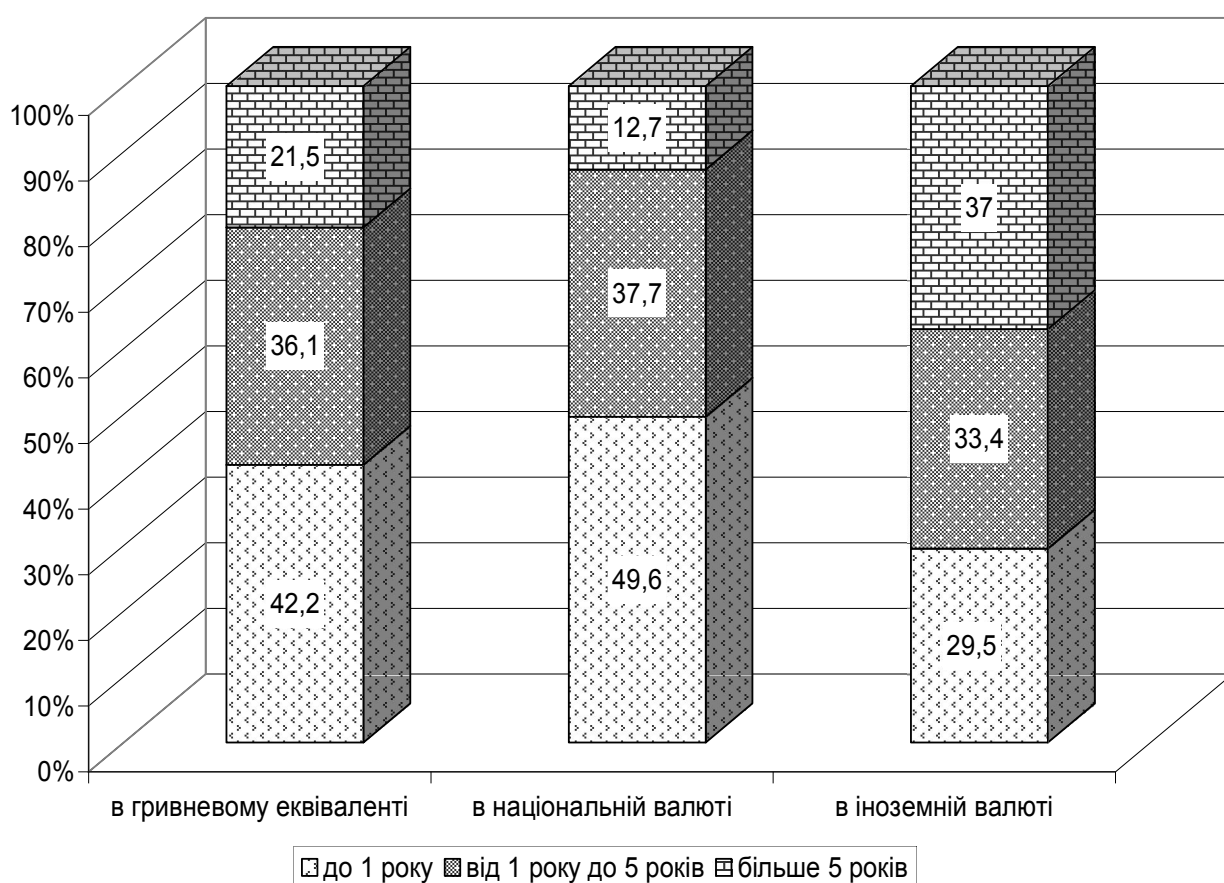
Рис. 2.5. Структура кредитів домогосподарств за цільовим спрямуванням [72]

Протягом 2012 р. розподіл кредитів за видами економічної діяльності не зазнав суттєвих змін. Зокрема, найбільша частка кредитів, виданих нефінансовим корпораціям, продовжує припадати на торгівлю, ремонт автомобілів, побутових приладів та предметів особистого споживання (станом на 01.01.2013 р. становила 36,4% та 36,3 на 01.01.2012 р.). На будівництво припадає 6,1% кредитів (7,7% станом на 01.01.2012 р.), на сільське господарство – 6,0% (5,9% станом на 01.01.2012 р.) [72].

З огляду на вищезазначене, останнім часом українські банки вдавались до консервативної кредитної політики, внаслідок чого зменшився обсяг кредитів

нефінансовому сектору національної економіки. Причому, більшість банків повністю заморозили діяльність у сфері кредитування нових клієнтів, лише окремі банки пропонували кредити населенню (іпотечні та автокредити). Погіршилась якість банківських кредитних портфелів. Така ситуація була характерна для переважної більшості вітчизняних банків.

Вкрай мінливою за період, що аналізується, була й валютна структура наданих кредитів. За наслідками 2012 р. частка кредитів в національній валюті збільшилась на 3,6% і являла собою 63,3%, частка кредитів в іноземній валюті становила відповідно 36,7% (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Структура виданих кредитів в розрізі строків і валют [72]

З рис. 2.6. бачимо, що в національній грошах продовжує переважати недовготривале та середньострокове кредитування станом на 01.01.2013 р. відповідно являє собою 49,6% та 37,7% (станом на 01.01.2012 р. 48,2% та 41,4% відповідно). В зарубіжній валюті переважають кредити на строк понад 5 років – 37,0% на 01.01.2013 р. (41,4% станом на 01.01.2012 р.), на кредити до 1 року припадає 29,6%. Кредитування в іноземній валюті останнім часом відзначається

низхідною динамікою. Згода кредитування в іноземній валюті тих позичальників, у яких неprisутні основи надходження валютної виручки, заподіяла скорочення надмірів за кредитами, наданими сектору нефінансових організацій в іноземній валюті. З обстеження на збереження високих валютних небезпек як для позичальників, так і для позикодавців, розмір позик в іноземній валюті корпоративним позичальникам знизився. Ця тенденція пояснюється також тим, що виконується нестабільність національної валюти, банки встановлюють за позичками в національній валюті відсоткові ставки вищі, ніж за позичками в іноземних валютах. Позичальники, боргуючи позики в іноземній валюті можуть наражатись на валютні небезпеки, що негативно намітяться на їх платоспроможності. Наскільки, погіршення платоспроможності позичальників спричинює зростання величини простроченої заборгованості в кредитному портфелі, то знижується відповідно і його якість. Саме дане подія може негативно відгукнутися на піднесення банківське функціонування.

В 2009-2011 рр. відбувалось збільшення загального обсягу простроченої заборгованості. Водночас, частка останньої в сукупній кредитній заборгованості упродовж 2012 р. знизилась [72].

Основні зусилля банків були сконцентровані на вирішення питань із заборгованістю за проблемними позиками, зокрема її продажем та реструктуризацією. Внаслідок цього, лише кілька банків, у яких залишались вільні ресурси при входженні в кризову смугу і які спромоглись в короткий строк перебудувати свою кредитну політику відповідно до нових ринкових викликів, продовжували кредитування.

В абсолютному значенні кількість прострочених кредитів за підсумками 2012 знизилася на 8,54% – до 72,520 млрд. грн. При цьому, загальна кількість виданих кредитів знизилася на 1,21% – до 815,327 млрд. грн.

За підсумками 2011 року частка проблемних кредитів скоротилася на 1,63 п.п. – до 9,61% від загальної суми виданих кредитів. Загальна кількість проблемних кредитів скоротилася на 6,55%, до 79,292 млрд. грн. [90].

Головною причиною зростання рівня недіючих кредитів в останньому

кварталі 2012 р. є зміна правил класифікації кредитів. Відповідно до змін законодавчих актів Національного банку України, банки станом на 1 січня 2013 р. розраховували резерви за кредитними операціями із застосуванням нових підходів, що відповідають міжнародним стандартам. Зміна принципів класифікації кредитів та підходів до резервування передбачає більш обережний та зважений підхід до створення резервів, тому, відповідно до нової класифікації, сума недіючих кредитів дещо зросла у порівнянні з 1 початком 2012 року [90].

Вітчизняна система кредитування не здатна протистояти зростанню рівня простроченої заборгованості через:

- відсутність програм з підвищення кредитної культури позичальників – як в плані планування витрат і використання кредитних ресурсів, так і в плані захисту своїх прав; відсутність кваліфікованих і незалежних консультантів з проблем боргових зобов'язань;

- наявність лише негативної інформації по кредитних історіях – реєстрація прострочень по платежах і кількості кредитів не давали можливості всебічно поглянути на потенціал і вартість клієнта для кредитного інституту;

- неможливість налагодження рівноправного діалогу між позичальником і власником кредиту (кредитним інститутом чи колекторським агентством) внаслідок відсутності “зворотних” процедур, таких як, наприклад, введення уповноваженим органом “позасудового арбітражу” по справах, пов'язаних з заборгованістю (апеляція позичальника щодо неможливості пропозиції іншого графіка погашення чи неправильного відображення даних по придбаних кредитах) [64, с. 92].

Таким чином, слід зазначити, що головною проблемою кредитування в Україні залишається відсутність довгострокового ресурсу в національній валюті, без якого, відповідно, не можливе й стійке зростання обсягу кредитів.

Зобов'язання банків на 01 січня 2013 року становили 957,4 млрд. грн. Основними складовими зобов'язань були: кошти фізичних осіб – 364,7 млрд. грн., або 38,1%; кошти суб'єктів господарювання – 202,6 млрд. грн., або 21,2%; міжбанківські кредити та депозити – 119,3 млрд. грн., або 12,5% [72].

Одним з найважливіших факторів залучення депозитів є їхній термін, оскільки враховуючи цей чинник, банк може планувати свої активні (в першу чергу, кредитні операції), а також свою ліквідність на певний час у майбутньому. У структурі коштів фізичних осіб в банках, на початок січня 2013 р. строкові кошти становили 289,5 млрд. грн., або 79,4%, кошти до запитання – 75,2 млрд. грн., або 20,6%.

Що стосується коштів суб'єктів господарювання, то понад 55% вкладів, або 95,795 млрд. грн. на рахунках юридичних осіб, є вкладками до запитання, при цьому, основу термінових депозитів становлять вклади строком до 1 року (28,93%, або 50,137 млрд. грн.). І лише 15,8% можуть бути зараховані до довгострокових вкладів, за рахунок яких банки, власне, і можуть фінансувати інвестиційні проекти [72].

Таким чином, банківська система України продовжує характеризуватись низьким рівнем кредитування, що пов'язано з досить високими вимогами до потенційних позичальників, а також погіршенням кон'юнктури основних промислових ринків, що компенсується активністю банків у розміщенні коштів в ОВДП, міжбанківських кредитах та інших альтернативних активах.

2.3. Управління кредитним ризиком у банківських установах

В сучасних умовах проблеми, які існують в організації кредитної діяльності зумовлені браком її відповідної регламентації, системності і комплексності виконання, а також непереконливим рівнем синтезу стану кредитного процесу і управління кредитною небезпекою. Якраз організація кредитного процесу в цілому і керівництво кредитною небезпекою у банківських закладах зокрема, важливою мірою обумовлюється і становищем кредитного ринку в Україні.

Поміж питань, що провадять кредитний процес в вітчизняних банках, можна виділити: невивченість положень і методів відбору мети і задумів, що збігаються сформованій систематичності кредитного процесу і дають право прилучати економічно аргументовані ухвали з відвертання виникненню

проблемних кредитів в банках; нерозробленість системи аналітичних й прибуткових показників, що уможливають розуміння напрямків реформування проблемних кредитів та ефективності пропонованих заходів [122].

Система ризик-менеджменту комерційних банків включає: організаційну структуру управління ризиками; базу внутрішніх нормативних актів для забезпечення суворої регламентації процесів управління ризиками; інформаційну систему, що забезпечує діяльність банку у сфері контролю та моніторингу ризиків; систему регулярної звітності щодо рівня ризиків.

Що стосується управління кредитним ризиком в комерційних банках, то їй притаманні як спільні риси, так і специфічні особливості. Так, спільними рисами кредитного процесу є: наявність внутрішніх нормативних документів, створення спеціальних підрозділів.

Особливості ж побудови таких систем у комерційних банках визначаються метою, яку вони переслідують; регламентацією організації ризик-менеджменту; походженням капіталу банку; переліком і специфікою структурних підрозділів банків, задіяних у цьому процесі; вибором методів вимірювання та управління ризиком; інструментами контролю кредитного ризику [5, с. 170].

Управління кредитним ризиком у банківських установах базується на внутрішніх нормативних документах (концепціях, політиках, положеннях, регламентах, інструкціях, процедурах, стандартах, методиках тощо). Наприклад, внутрішня нормативна база “Кредитпромбанку” включає: концепцію з управління ризиками; політику та положення з управління ризиками; методики оцінки ризиків; посадові інструкції працівників підрозділів з ризик-менеджменту; положення про структурні підрозділи з ризик-менеджменту. У “Кредитпромбанку” стратегія з управління кожним із ідентифікованих ризиків визначається окремим внутрішнім нормативним актом – політикою з управління відповідним ризиком. Причому, система управління кредитним ризиком передбачає регулярне проведення перевірок щодо дотримання працівниками підрозділів контролю ризиків та працівниками підрозділів, що здійснюють кредитну діяльність його філій, внутрішньобанківських нормативних документів з

питань управління кредитними ризиками [85].

Аналіз кредитного ризику в “Брокбізнесбанку” здійснюється Відділом з управління кредитними ризиками на основі: Положення про управління кредитним ризиком, Положення про методику розрахунку лімітів по операціях міжбанківського кредитування [92].

У “ВТБ Банку” є методики оцінки внутрішнього ризику банку – комплексна (така, що включає всі активи) й та, що оцінює безпосередньо його кредитний портфель. Оцінка ризику кредитного портфеля банку включає: класифікацію кредитного портфеля за ступенями ризику, визначення класифікованої вартості кредитного портфелю, ступеня якості кредитного портфелю та статистичне прогнозування можливих втрат по ньому [93].

Процедури розгляду, затвердження, надання та моніторингу кредитів у “Кредобанку” чітко визначені відповідними актами внутрішнього регулювання банку, які регламентують: процедури, що виконуються при наданні та супроводженні кредитних операцій; порядок надання окремих видів кредитних продуктів; оцінку ризиків; оцінку та роботу із забезпеченням; порядок роботи з проблемною заборгованістю [86].

В “Ощадбанку” затверджена Політика управління кредитними ризиками, постійно ведеться робота з удосконалення порядку класифікації кредитних операцій, який регламентує основні процедури здійснення оцінки фінансового стану позичальників, визначення рівня кредитного ризику, оцінки стану обслуговування боргу за кредитними операціями, класифікації кредитних операцій з метою визначення розміру резерву для відшкодування можливих втрат за ними та розміру мінімальної договірної процентної ставки [84].

Якість ризик-менеджменту зумовлюється рівневістю його системи в банку (табл.2.1), централізацією прийняття рішень чи делегуванням відповідних повноважень, створенням банками спеціальних структурних підрозділів, забезпеченням їх незалежності, наділенням/не наділенням їх правом “вето”; наявністю/відсутністю систем антикризового управління.

Таблиця 2.1

Спеціалізовані підрозділи в системі ризик-менеджменту комерційних банків

Назва банку	Спеціалізовані підрозділи
“УкрСиббанк”	Комітет кредитів під контролем і сумнівних кредитів, Департамент ризик-менеджменту
“Укрсоцбанк”	Спостережна рада, правління, Департамент стратегічних ризиків, Департамент ризиків корпоративного бізнесу, Департамент кредитних операцій, Департамент контролю ризиків, Управління контролю відповідності вимогам Базель II.
“Приватбанк”	Кредитний комітет, Комітет з безпеки, Казначейство банку, Напрямок “Фінанси і ризики” (Департамент фінансових ризиків), Напрямок Ри-зик-менеджменту, Напрямок “Внутрішній контроль” та fraud-менеджмент
“Брокбізнесбанк”	Спостережна рада, правління банку, КУАП, Тарифний комітет, Відділ з управління кредитними ризиками
“Кредитпромбанк”	Спостережна рада, КУАП; Кредитно-інвестиційний комітет, колегі-альні кредитні органи філій та відділень у рамках затверджених лімі-тів повноважень, Департаментом з управління фінансовими ризиками, підрозділи з ризик-менеджменту філій, Департамент по роботі з проб-лемними активами
“Кредо банк”	Спостережна рада, правління, КУАП, кредитні комітети головного офісу і регіональних дирекцій, служба ризик-менеджменту
“ВТБ Банк”	Управління ризиками, Управління кредитної експертизи, Управління нескорингового кредитування, Управління запобігання шахрайству та моніторингу проблемної заборгованості, Управління по роботі з проблемною заборгованістю, Кредитний комітет; КУАП; Тарифний комітет

При цьому, в більшості комерційних банків підрозділи ризик-менеджменту є незалежними від керівників бізнесових напрямів, а їх керівники підпорядковуються безпосередньо Голові правління банку.

У вітчизняних комерційних банках впроваджені різні моделі управління кредитним ризиком. Укрсоцбанк прийняв комбіновану модель управління кредитним ризиком, яка здійснюється колегіально спостережною радою та правлінням банку, що взаємодіють між собою з питань ризик-менеджменту, виходячи з загальноприйнятих принципів корпоративного управління та ієрархії

процесів управління ризиками, КУАП, кредитними комітетами банку) та блоком “ризиків” в межах визначених принципів, лімітів та обмежень, визначених статутом та внутрішніми нормативними документами банку з питань кредитування. Діюча в банку система управління кредитним ризиком забезпечує чіткий порядок розподілу функцій, делегування повноважень на здійснення кредитних операцій колегіальним органам банку. Банком на постійній основі проводиться робота щодо формалізації, вдосконалення підходів та методів, впровадження передових інструментів управління кредитним ризиком [96].

Вирішальне місце в організаційній побудові “Укрсоцбанку” належить Блоку управління безпеками, що нараховує структурні підрозділи банку, в яких зосереджені функції управління безпеками, і який є цілком суверенним (структурно та фінансово) від підрозділів банку, що невимушено беруть безпеки (фронт-офісів) та підрозділів, які фіксують наявність прийняття безпеки та інспектують його розмір (бек-офісів). Блок управління безпеками включає: Департамент стратегічних ризиків, Департамент ризиків корпоративного бізнесу, Департамент кредитних операцій, Департамент контролю ризиків, що включає Управління інтеграції ризиків та звітності та Управління аналізу та адміністрування кредитного портфелю; Управління контролю відповідності вимогам Базель II. Керівником Блоку управління ризиками “Укрсоцбанку” є Директор з ризиків. Основними функціями зазначеного блоку є:

- забезпечення проведення чисельної та високоякісної розуміння або формалізованого розгляду на мотиві конкретних показників тих небезпек, на які натрапляє банк або які можуть надалі виникнути в його функціонуванні;
- опрацювання та подання на затвердження правління банку методик думки небезпек; інфраструктури для отримання показників від яких-небудь систем, створення систематичності для автоматизованого ведення та оброблення бази даних щодо небезпек, а також для забезпечення систематичного моніторингу й думки різних небезпек;
- опрацювання та актуалізація способів аналізу небезпек і методик для сучасних та чинних моделей, у тому числі їх бек-тестування;

- нагромадження спостережень (вирішальних даних) для порівняльного розгляду; виконання моніторингу даних щодо поведень та вартостей, ризикових позицій; ідентифікація і моніторинг недотримання норм;
- розгляд допустимих сценаріїв; переконання заставного майна; моніторинг кредитного портфелю та формування запасів; робота з проблемною заборгованістю;
- підготовка фронтального опису ризикових позицій і звітування щодо них КУАП або управлінню банку; надання їм на обговорювання пропозицій щодо дальшої тактики роботи з небезпеками, у т.ч. за допомогою встановлення норм та інших обмежень, до заборони проведення операції;
- надання характеристик спостережній раді і правлінню щодо неодмінних вимог до капіталу з метою покриття неочікуваних збитків і збитків, пов'язаних з ризиками, виявленими (ідентифікованими) і вимірними кількісно з споживанням методики найгіршого сценарію;
- надання підтримки спостережній раді і правлінню у опрацюванні і впровадженні політик, положень і процедур з управління ризиками [96].

Для тотожної реакції на зростання впливу кредитного ризику “Укрсоцбанк”: розробив і впровадив у практику кілька варіантів реструктуризації зобов'язань за кредитними договорами тих позичальників, у яких виникли тимчасові проблеми з погашенням кредитної заборгованості; підвищив вимоги до забезпечення кредитів; припинив кредитування в іноземній валюті; запровадив централізоване прийняття рішень щодо видачі нових кредитів у національній валюті на рівні головного офісу банку; обмежив кредитні операції виключно видачею короткострокових кредитів на операційні потреби та, відповідно, відмовився від кредитування нових проектів і видачі інвестиційних кредитів; закриті ліміти на значну кількість банків (як іноземних, так і вітчизняних); активізував роботу з колекторськими компаніями; сфокусував увагу при кредитуванні на вже існуючих клієнтах із застосуванням “підходу добрих партнерських стосунків”; рефінансував кредити великих клієнтів із застосуванням спеціальної процедури “Liquidity Check”.

Аналіз кредитного ризику здійснюється банком на двох рівнях відповідно до ієрархічного рівня об'єктів, що його породжують: на рівні кожної окремої позики і кредитного портфеля банку загалом. На першому рівні банк здійснює управління кредитним ризиком шляхом:

а) аналізу кредитоспроможності кожного позичальника (фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності-фізичні особи, юридичні особи-клієнти роздрібного (малого та середнього) бізнесу, юридичні особи-клієнти корпоративного бізнесу, банки) засобами програмного забезпечення відповідно до вимог методик оцінки кредитоспроможності позичальників;

б) документування кредитних операцій за допомогою розробки та затвердження типових форм договорів на їх проведення та забезпечення виконання зобов'язань за ними, які мірою необхідності переглядаються;

в) постійного поточного моніторингу наданих кредитів за трьома основними напрямками: контроль дотримання позичальником умов договорів кредиту, застави тощо; аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника (поручителя, гаранта) та визначення якості (групи ризику) кредиту, класу позичальника, внутрішнього кредитного рейтингу; контроль за змінами ринкової вартості заставленого майна. Всі дані про результати проведення моніторингу в обов'язковому порядку вносяться до контрольного листа супроводу кредиту [96].

На другому рівні банк здійснює управління кредитним ризиком методами: портфельної диверсифікації (між різними категоріями позичальників, галузями, регіонами); лімітування (розроблена загальна концепція лімітної політики банку; встановлені: загальний ліміт на одного позичальника; індивідуальний ліміт на одного позичальника (групу пов'язаних/споріднених з позичальником осіб); ліміт на кредитний продукт на одного позичальника – ліміт на проведення окремого виду кредитних операцій; ліміт на портфель активних кредитних операцій; група портфельних лімітів на партнерів банку); створення системи контролю за дотриманням філіями процедури супроводження кредитів; формування резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями [96].

Таким чином, існуюча в банку система управління кредитним ризиком дозволяє отримувати його адекватну оцінку, проводити його всебічний аналіз, здійснювати постійний моніторинг та контроль.

У “Сбербанку Росії” впроваджена трирівнева система управління ризиками: корпоративний (загальнобанківський) рівень, на якому здійснюється управління ризиками, що генеруються зовнішнім середовищем, активами, пасивами й бізнес-процесами банку в цілому (спостережна рада, члени правління і профільних комітетів, керівники управління ризиків, внутрішнього аудиту й інших підрозділів мідл-офісу (юридичний підрозділ, управління безпеки); лінійний рівень (фронт-офіс), об’єктами якого є бізнес-напрямки головного офісу банку, а також його установ (керівники бізнес-напрямків); операційний рівень (бек-офіс), де здійснюється контроль ризиків, що виникають в процесі надання конкретних банківських операцій та послуг [95].

В “УкрСиббанку” для підвищення ефективності його роботи й мінімізації обсягу простроченої заборгованості створено Комітет кредитів під контролем і сумнівних кредитів, основною метою якого є моніторинг клієнтів, заборгованість яких включена в однойменний перелік, затвердження рекомендацій стосовно операцій з активами, простроченими понад 90 днів, відносно схем і можливих відстрочок погашення таких кредитів та обсягу необхідних резервів, часткового чи повного списання, переглянутих кредитних лімітів контрагентів і формування звітності для Центрального департаменту управління ризиками групи BNP Paribas [97].

“УкрСиббанк” здійснює структурування кредитів корпоративним клієнтів за допомогою встановлення графіку їх погашення, адаптованого до сезонності бізнесу клієнтів, отримання (за необхідності) гарантій від афілійованих осіб позичальника, укладання договору застави для забезпечення відповідних кредитів, вимоги внесення позичальником його власних коштів на всіх етапах фінансованого проекту чи переведення до банку грошових потоків чи оборотів від фінансованого проекту або контрагентів позичальника.

Загалом українські комерційні банки в управлінні кредитним ризиком

застосовують різні методи, які згруповані у табл.2.2.

З метою моніторингу портфельного кредитного ризику, наприклад, “Кредитпромбанк” проводить аналіз: концентрацій кредитних вкладень банку і ймовірностей дефолту кредитного портфеля за галузями економіки та банківськими продуктами; динаміки обсягів резервів на можливі втрати під кредитні ризики і структури кредитного портфеля у розрізі строків простроченої заборгованості тощо [85].

Таблиця 2.2

Методи управління ризиками в комерційних банках України

Назва банку	Методи управління ризиками
“Укрсоцбанк”	здійснення управління ризиками на всіх організаційних рівнях – від вищого керівництва до рівня безпосереднього прийняття ризиків; чіт-кі розподіл функцій, завдань, обов’язків та повноважень з ризик-ме-неджменту і схема відповідальності згідно з таким розподілом.
“Приватбанк”	розрахунки рівня кредитних ризиків в розрізі співробітників, бізнесів, продуктів, кредитних програм, точок продажів, регіонів; розрахунки рівня проблемності кредитних карт; централізоване блокування опе-рацій співробітників і точок продажів в разі перевищення заданого прийнятного рівня ризику; централізована передача актів у виробництво внутрішньої служби безпеки залежно від терміну дефолту по опе-рації і продукту; оцінка рівня не обслуговуваних кредитів в цілому по банку і на рівні кредитних програм на основі правил 1+, 30+, 60+, 90+, 180+; оцінка рівня кредитних втрат класичних кредитів на основі статистици дефолтів в розрізі програм на терміні оборотності кредитного портфеля, розрахунок рівня PD (вірогідність дефолта), LGD (Loss Given Default), LIP (Loss Identification Period); оцінка рівня кредитних втрат портфелю кредитних карт на основі матриць міграції на терміні оборотності карткового портфеля в розрізі продуктів; формування правил і алгоритмів для розпізнавання і превентивного виявлення ша-храйських операцій на основі аналізу тимчасових рядів баз даних; аналіз можливого шахрайства на основі FPD (першого неплатежу по кредиту); аналіз сегментів клієнтської бази, в яких поля даних заповнені неправильно, не заповнені, є вірогідність умисного невірною заповнення, а також виявлення додаткових взаємозв’язків, що описують підозрілі операції
“Сбербанк Росії”	оцінка кредитного рейтингу контрагентів банку за внутрішньою

	рей-тинговою системою; оцінка структури кредитної операції, включаючи забезпечення; розрахунок та встановлення лімітів кредитування пози-чальників та їх пов'язаних груп; регулярний моніторинг фінансового стану позичальників і наявності та стану забезпечення, їх переоцінка; проведення акредитації страховиків-контрагентів, що здійснюють страхування заставленого майна, здоров'я та життя позичальників; розрахунок та встановлення лімітів відповідальності страховиків-контрагентів; проведення акредитації незалежних оцінювачів заставленого майна позичальників; оцінка портфельних ризиків.
“Брокбізнесбанк”	надання кредитів під ліквідну заставу; припинення надання кредитів суб'єктам господарювання з негативною кредитною історією; оцінка платоспроможності позичальника та визначення якості ринкової позиції в сфері його діяльності; диверсифікація кредитного портфелю; активне запровадження різних форм співпраці зі страховими компаніями стосовно страхування ризиків; поточний моніторинг ризиків; розробка системи лімітів
“ВТБ Банк”	оцінка (аналіз) кредитоспроможності позичальника; забезпечення кредитної операції ліквідною заставою (іпотекою); страхування застави (іпотеки); встановлення лімітів кредитних операцій; регла-ментація порядку проведення кредитних операцій; робота з проблем-ною заборгованістю; протидія шахрайству

Важливе місце в управлінні кредитним ризиком належить вибору методів його вимірювання (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Методи вимірювання кредитного ризику в комерційних банках України

Назва банку	Методи вимірювання ризиків
“Приватбанк”	“стрес-тестування”, VAR-аналіз, аналіз чутливості, гіпотетичний і історичний аналіз, screening (відбір, дослідження – ретельна перевірка кредитоздатності потенційних партнерів, їх порядності, історії та поточного положення, фінансового стану, наявності прогресивних ідей у виробництві і організації управління)
“Брокбізнесбанк”	сучасні математичні моделі для визначення ступеня ризику та напряму його зміни та впливу на діяльність банку; методологія VAR, “GAP-аналіз”, дюрація
“ВТБ Банк”	бальна оцінка кожного позичальника, включаючи методи оцінки галузевого ризику, показники кредитоспроможності позичальника (кількісні показники) та якісні показники, моделювання грошових втрат (стрес-тестування) при

	виникненні несприятливих обставин
“Альфа-Банк”	метод експертних оцінок; статистичний метод

Для вдосконалення та систематизуванні аналізу кредитоспроможності позичальників, наприклад, “Укрсоцбанком” застосовуються: методика формулювання внутрішнього кредитного рейтингу (ВКР) позичальників-юридичних осіб клієнтів середнього та малого бізнесу; систематичність погляду кредитоспроможності юридичних осіб Unicredit, що ґрунтується на моделі оцінки кредитоспроможності клієнтів з виявом наслідку у сутності кредитного рейтингу та належному щорічному сутності ймовірності дефолту; скорингова система оцінки фізичних осіб [96].

Аналіз же фінансового стану позичальника-фізичної особи ґрунтується на розгляді чисельних показників (співвідношення доходів та витрат, враховуючи кредитні виплати) з урахуванням конкретних банком високоякісних показників, що можуть певною мірою позначитися на здійснюванні позичальником зобов’язань за кредитом, з формулюванням рівня їх імовірного впливу на дотримання умов договору кредиту шляхом установлення найкращих сутностей для кожного з показників.

Аналіз фінансового стану позичальника фізичної особи-суб’єкта підприємницької діяльності здійснюється за окремою методикою шляхом проведення консолідованого аналізу клієнта, як соціально-економічної одиниці, для якого одночасно аналізуються підприємницька (ефективність ведення бізнесу, ризики, що притаманні даному виду підприємницької діяльності, фінансові показники, ділова репутація, кредитна історія) та соціальна (вік, сімейний стан, місце роботи) сторони.

Важливим фактором при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи є аналіз руху грошових потоків за поточними рахунками позичальника за минулий період (якнайменше за останні шість місяців) та прогнозний аналіз грошових потоків позичальника на період кредитування. По підприємствах із сезонним характером виробництва проводиться порівняння обсягів грошових потоків з відповідним періодом минулого року.

Для досягнення об'єктивної оцінки фінансово-господарської діяльності позичальника в ході аналізу фінансові показники аналізуються банком в динаміці, щонайменше за три останні квартали [96].

При аналізі кредитоспроможності банківських установ до уваги береться стан дотримання ними економічних нормативів НБУ, структура активів та пасивів, стан кредитно-інвестиційного портфелю, частка проблемної та простроченої заборгованості, ліквідність, забезпеченість грошовими ресурсами, динаміка фінансових показників.

При здійсненні аналізу фінансового стану позичальника в обов'язковому порядку банк перевіряє наявність у нього позабалансових зобов'язань перед третіми особами (надані гарантії, поруки, інші зобов'язання) та аналізує можливість їх впливу на виконання позичальником зобов'язань за договором кредиту.

Виникнення кредитного ризику банком упереджується на стадії розгляду кредитних проектів також шляхом нормативної регламентації кредитних обмежень до відповідної категорії потенційних позичальників. Так, як правило, банк не кредитує юридичних осіб, у яких обороти за поточними рахунками складають менше розрахункової суми, визначеної внутрішніми нормативними документами від їх загальних грошових потоків, клієнтів, класифікованих за класом нижче "В", тих, що мають негативну кредитну історію, не є спроможними надати банку забезпечення повернення кредиту згідно з нормативними вимогами банку тощо.

Департамент з управління небезпеками "УкрСиббанку" характеризує загальний рівень небезпеки по категоріях клієнтів та банківських продуктів, а професійні підрозділи у складі Управління ризиків за послугами корпоративним клієнтам та Управління небезпек за послугами фізичним особам проводять регулярну оцінку платоспроможності та господарської функціонування клієнтів. В банку впроваджена внутрішня система кредитних оцінок, за якою кожній кредитній угоді висуваються чотири оцінки, що виправдовують: структурі угоди, фінансовому стану позичальника, його кредитній історії, якості предмета застави.

Зазначені управління з урахуванням важливості угоди для банку та переважаючих ринкових умови для схожих угод, що пропонуються іншими банками, показують остаточну кредитну оцінку угоди, яка підлягає затвердженню кредитним комітетом [97].

Для визначення очікуваного ризику дефолту позичальника оцінюється його фінансова звітність, кредитна історія, економічний стан та грошові потоки. Крім того, банк контролює середньозважений кредитний ризик позичальників у портфелі, а також за галузями економіки.

Тобто, діапазон методичного забезпечення вимірювання кредитного ризику у вітчизняних комерційних банках доволі широкий – від статистичного і методу експертних оцінок до сучасних складних математичних моделей. Однак, наведені методи мають як переваги, так і певні недоліки (табл.2.4).

Таблиця 2.4

**Переваги і недоліки методів оцінки
кредитоспроможності позичальників [22, 47, 70]**

Методи	Переваги	Недоліки
Метод фінансових коефіцієнтів	Використання показників фінансового левриджа і ліквідності, оборотності і прибутковості в сукупності дозволяє виявити найбільш повну картину кредитоспроможності позичальника	Невизначеність у кількості й виборі коефіцієнтів для розрахунку; спрямованість показників у минуле; невизначеність у виборі нормативів коефіцієнтів; неможливість отримання достовірної інформації про позичальника; відірваність оцінки кредитоспроможності позичальника від оцінки рівня кредитного ризику
продовження табл. 2.4		
Кількісний метод	Результати рейтингової оцінки використовуються в основних сферах управління ризиками: розрахунок лімітів кредитування, визначення рівня відсоткової ставки, формування резервів на можливі втрати по позиках	Не врахування впливу “якісних” чинників при наданні банками кредитів
Синтетичний метод (з використанням експертних оцінок)	Можливе поєднання кількісних і якісних характеристик позичальника	Неможливість визначення впливу того чи іншого чинника на величину кредитного рейтингу
Комплексні методи	Кількісні математичні оцінки дефолтів позичальників спираються на реальні стовідсоткові факти (статистичні дані), і тому вони завжди точні	Статистичні дані не можуть відображати дуже важливу інформацію про позичальників (про неплатежі, скандали навколо чи за участю позичальника, його кримінальні операції)
Експертні методи	Експерт, з огляду на те, що він добре розбирається в предметній сфері,	Неоднозначність і невизначеність висновків. Складність формулювання

	здатний виокремити найважливіші аспекти і охарактеризувати ступінь впливу цих аспектів на загальні висновки	підсумкових висновків, особливо якщо потрібно отримати кількісні показники. Можливість впливу на експертів зацікавлених осіб; волонтаризм експертів; нестача досвідчених експертів. Бальні оцінки експертів не дозволяють судити про кількісні співвідношення між об'єктами
Кластерний аналіз	Можливість поділу позичальників на основі сукупності критеріїв, виокремлення різних соціальних страт, в рамках яких кредитний ризик має бути однорідним	Складність правильного розподілу повноважень і відповідальності в системі управління кредитним ризиком
Фінансове моделювання	Ефективний аналіз складних і невизначених ситуацій, пов'язаних з прийняттям стратегічних рішень, розгляд великої кількості варіантів в припущенні “що буде, якщо?” Прогнозування дозволяє отримати сценарій розвитку на основі аналізу поточної ситуації, а моделювання дозволяє визначити можливі наслідки: “що буде, якщо я зроблю так” чи “що буде, якщо станеться якась подія”.	Проведення моделювання виключно на основі аналізу минулих подій недостатне для повноцінної оцінки ризиків.

Ефективне управління кредитним ризиком неможливе без організації дієвого контролю, який в свою чергу передбачає використання певного набору інструментів (табл.2.5).

Таким чином, кредитний ризик у банківських установах контролюється здебільшого за допомогою таких інструментів, як індивідуальні нормативи кредитного ризику, процедури використання кредитних продуктів, оцінка кредитоспроможності позичальника, робота з проблемною і сумнівною заборгованістю, диверсифікація кредитного портфеля, забезпечення кредитів, страхування, ціноутворення з урахуванням ризиків.

Таблиця 2.5

Інструменти контролю кредитного ризику в комерційних банках України

Назва банку	Інструменти контролю ризиків
“УкрСиббанк”	Ліміти кредитів, які можуть надавати відділення без затвердження головним офісом (щодо суми окремих кредитів і загального обсягу кредитів); ліміти по кожному банку-контрагенту;
“Приватбанк”	регламентовані процедури використання кредитних продуктів; оцінка кредитоспроможності позичальника згідно з Положенням про кредитування та оцінка його фінансового стану за власною методикою; індивідуальний підхід щодо

	міжбанківських кредитів та овердрафтів в залежності від фінансового стану; перевірка застави, контроль руху коштів по рахунках клієнтів, відстеження оборотів по рахунках в інших банках, перевірки залишків по товарах в обороті тощо
“Кредитпромбанк”	ліміти повноважень; ліміти концентрацій; ліміти експозицій; диверсифікація; страхування; ціноутворення з урахуванням ризиків; покриття ризиків забезпеченням

Отже, управління кредитними небезпеками в комерційних банках завбачає:

- формулювання рівня толерантності банків до кредитних небезпек шляхом встановлення багатоманітних норм, запровадження порядків і інструкцій як на операційному, так і портфельному рівнях;
- дотримання регулятивних правил щодо нормативів кредитного небезпеки, встановлених НБУ, та інших обмежень;
- впровадження останньої методології вираження (ідентифікації) та розуміння (вимірювання) кредитних ризиків при проведенні банком кредитних (активних) операцій;
- налагодження ефективної системи підтримки і прийняття управлінських рішень, приєднуючи моніторинг і інспекцію кредитних ризиків;
- розмежування функціонувань, прав та відповідальності спостережної ради, керівництва, кредитних комітетів належного рівня і спеціальних підрозділів банку в процесі управління кредитними небезпеками; здобутки чіткого розподілу функцій і прав між фронт-офісом, що ініціює бізнес-угоду, мідл-офісом, що виробляє суверенний аналіз і контроль умов такої угоди, і бек-офісом, що відмовляє за операційне супроводження затвердженої і укладеної угоди;
- дійову взаємодію підрозділів банку на всіх організаційних рівнях у процесі управління кредитними небезпеками.

Таким чином, на результуючі показники кредитної діяльності кожного з них і системи комерційних банків загалом впливає організація кредитного процесу у вітчизняних комерційних банках у цілому і стан управління кредитним ризиком у них безпосередньо, й зумовлює проблеми, притаманні здійснюванню на вітчизняному ринку окремим різновидам кредитування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Хід банківського кредитування нараховує певні етапи, будь-хто з яких-небудь зокрема забезпечує вирішення місцевого завдання, а всі разом досягається центральна ціль позичкових операцій – їх надійність і вигідність для банку.

Банківські установи дотримуються таких етапів кредитування:

- підготовчий — вивчення можливостей надання кредиту та проведення переговорів між банком і клієнтом;
- розгляд і вивчення проекту кредитування на підставі офіційно поданих до банку документів, за яким робиться висновок на основі рішення кредитного комітету;
- оформлення кредитної документації (укладення кредитного договору, договорів застави чи іншого забезпечення, формування кредитної справи);
- використання та супроводження кредиту — подальший контроль під час кредитування (здійснюється моніторинг кредитної операції: дотримання ліміту кредитування, цільове використання кредиту, повнота і своєчасність повернення кредиту і відсотків за його користування, перевірка стану та наявності заставленого майна, контроль за грошовими потоками за рахунками клієнта, фінансовим станом клієнта).

Тенденціями організації кредитного процесу в комерційних банках України є: перевищення темпів зростання кредитної маси порівняно з обсягом залучених банківськими установами депозитів, а відтак – зростання розриву між наданими комерційними банками кредитами і залученими ними депозитами; зниження частки кредитів у загальних активах банків; превалювання кредитів нефінансовим корпораціям і домашнім господарствам, кредитів на поточну діяльність; відносне зниження частки довгострокових кредитів; мінливість валютної структури наданих кредитів і кредитних залишків; істотне зростання проблемної заборгованості.

З метою раціонального формування кредитного процесу, банківські установи належну увагу приділяють системі управління кредитним ризиком. Система управління кредитними ризиками банків спрямована переважно на

призупинення та запобігання подальшому зростанню простроченої заборгованості за вже наданими кредитами. Основним інструментом здійснення такої політики є реструктуризація існуючих кредитів. Існуюча в банківських установах система управлінням кредитним ризиком дозволяє отримувати його адекватну оцінку, проводити його всебічний аналіз, здійснювати постійний моніторинг та контроль.

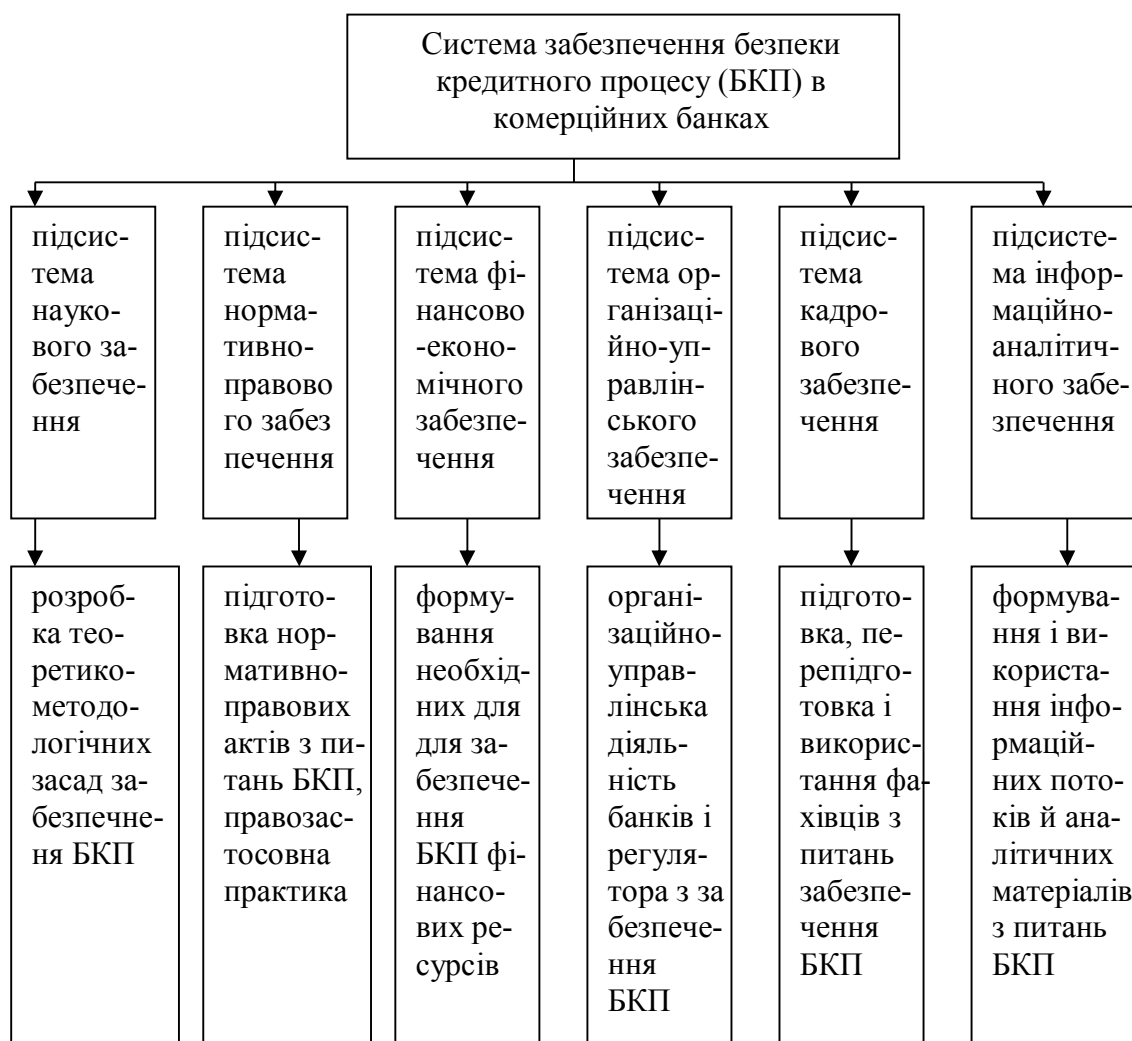
РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

3.1. Забезпечення безпеки кредитного процесу у банківських установах

Характерного розгляду є обговорення проблеми щодо формування системи забезпечення безпеки кредитного процесу в банках. Адже без певного послідовного підходу до її діяльності неймовірно одержати достатній дохід, а теж на відповідному рівні втримувати ліквідність банківської установи.

Отака систематичність нараховує з велику кількість підсистем, без взаємозалежності і взаємоузгодженості яких неймовірно досягнути її цілісності і результативності. Ця система нараховує наступні підсистеми (рис.3.1).

Рис.3.1. Система забезпечення безпеки кредитного процесу [99, с. 199]

Характерного значення, при цьому, для формування дієвої системи забезпечення безпеки кредитного процесу приймає формулювання значення безпеки кредитного процесу в банківських установах як основи (за значущістю, обсягами, доходами) банківської діяльності і чинників, що її зумовлюють, а також наявних і потенційно можливих загроз у даній сфері, виявлення існуючих проблем забезпечення безпеки кредитного процесу в комерційних банках України.

Безпека кредитного процесу комерційного банку – це захищеність його загалом та всіх складових цього процесу зокрема від зовнішніх і внутрішніх загроз, що зумовлюється прийняттям управлінських рішень щодо формування, розподілу і використання кредитних ресурсів відповідно до дотримання граничних значень індикаторів такої безпеки, які враховують ризики втрати банком ліквідності і платоспроможності [99, с. 200].

Водночас, безпека кредитного процесу в комерційних банках – комплексна система, що включає в себе безпеку кредитних трансакцій та їх учасників, в т.ч. кредитну безпеку окремих банківських інститутів, банківських груп, банківського сектору економіки, банківської системи, клієнтів і контрагентів банківських установ (безпеку міжбанківського кредитування), а також держави в цілому; безпеку кредитних відносин; безпеку кредитної угоди; безпеку окремих видів кредитування і кредитного портфелю в цілому [99, с. 200].

Під безпекою кредитного портфелю комерційного банку, розуміють забезпечення таких його обсягів, структури і динаміки, системи обмеження (лімітування) операцій з фінансовими активами, які б дозволяли сформувати оптимальний кредитний потенціал банківської установи і раціонально використовувати кредитні ресурси, а також уможливілювали нейтралізацію (мінімізацію) ризиків концентрації активів і пасивів [99, с. 200].

Безпека кредитного процесу зумовлюється численними чинниками, які позитивно чи негативно впливають на її рівень. Такі чинники, на наш погляд, постійно мають бути в полі зору банківських працівників, які займаються забезпеченням безпеки кредитного процесу в комерційних банках. Так, безпека

учасників кредитних трансакцій залежить від рівня трансакційних витрат кредитних угод, зростання яких зумовлено як неправомірною і опортуністичною поведінкою, так і недостатнім рівнем захищеності їх учасників.

Безпека кредитного процесу банківських інститутів зумовлюється, по-перше, ступенем концентрації кредитних ризиків, простроченої заборгованості банківських установ. Прострочені борги, в свою чергу, спричиняють зростання кількості дефолтів, перекидання боргу на інші сектори.

По-друге, безпека кредитного процесу банків визначається наявністю/відсутністю загроз надійності тих чи інших кредитів, наприклад іпотечних. Так, іпотека об'єднує ринки нерухомості, банківських послуг, капіталу і праці.

По-третє, на безпеку кредитного процесу банків впливає можливість (простота/складність) реалізації заставного забезпечення, зростання/падіння його ринкової ціни. При цьому, надійність будь-якої застави прямо пропорційна захищеності заставоутримувача нормами застосовного права.

По-четверте, безпеку кредитного процесу банківських установ визначає доступність/відсутність для них своєчасної і в необхідному обсязі державної підтримки.

По-п'яте, безпека кредитного процесу комерційних банків залежить від режиму погашення наданих ними кредитів (вчасно/невчасно/достроково; в повному обсязі/частково).

По-шосте, повноцінна оцінка рівня безпеки кредитного процесу банків неможлива без урахування потенціалу втрат по кредитних операціях банків.

По-сьоме, на безпеку кредитного процесу банківських установ впливає розмір початкового внеску, що здійснюється позичальником при отриманні кредиту.

По-восьме, безпека кредитного процесу банків залежить від прозорості діяльності банківських установ. Так, вартість наданих банками кредитів і їх зовнішніх запозичень за інших рівних умов тим нижча, чим вища прозорість їх функціонування. Натомість відсутність інформації про

проблемних позичальників навіть в рамках одного банку знижує рівень безпеки банківських операцій і спричиняє зростання рівня кредитного ризику в цілому по банківській системі.

По-дев'яте, на безпеці кредитного процесу банків позначається і технологічність прийняття ними управлінських рішень.

По-десяте, особливе місце в забезпеченні безпеки кредитного процесу належить вибору форми надання кредиту [103, с. 170].

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що безпека кредитного процесу банків значною мірою зумовлюється здійснюваною ними кредитною політикою.

Для вжиття адекватних заходів з підтримання/підвищення рівня безпеки кредитного процесу в комерційних банках необхідно чітко усвідомлювати джерела походження і сутність існуючих і потенційно можливих загроз у цій сфері. Загрозами безпеці кредитного процесу банківських установ є: криза ліквідності і довіри регулятора, вкладників й інших банківських установ; низький рівень повернення кредитів; нестача “довгих” грошей; невідповідність часової і валютної структури наданих кредитів і існуючих зобов'язань; надлишкова концентрація кредитів; надання кредитів афілійованим структурам; недооцінка ризику платоспроможності позичальників; ризик неправильної оцінки застави; ризик втрати чи псування предмету застави та її знецінення; ризик неліквідності застави; низька кваліфікація банківських службовців і їх недостатній досвід роботи з кредитними заставами; зниження кредитоспроможності позичальників; недостатня кредитна культура.

Безпека кредитного процесу у комерційних банках для населення і господарюючих суб'єктів визначається, по-перше, характером здійснюваної банками кредитної політики, що в свою чергу залежить від доступності і можливості поповнення ресурсної бази. По-друге, на рівень кредитної безпеки зазначених категорій банківських клієнтів впливає вартість кредитів, оскільки її істотне зростання негативно позначається на добробуті населення, унеможлиблює рентабельне ведення бізнесу, спричиняє погіршення фінансового стану

позичальників, зумовлює зміни в їх складі. По-третє, на рівні кредитної безпеки позначається обсяг виробництва ВВП, реалізації продукції в багатьох галузях, виконання робіт й надання послуг, зростання збитковості підприємств і зниження грошових доходів населення [77, с. 160].

Для формування повноцінної системи забезпечення безпеки кредитного процесу в комерційних банках необхідно створити досконалу підсистему нормативно-правового забезпечення, яка б включала законодавчі і підзаконні акти, які б однозначно регламентували безпечність функціонування всіх учасників такого процесу, а відтак стимулювали б поступальний розвиток останнього. Крім того, ця підсистема має бути неодмінно реалізована належним чином у правозастосовній практиці.

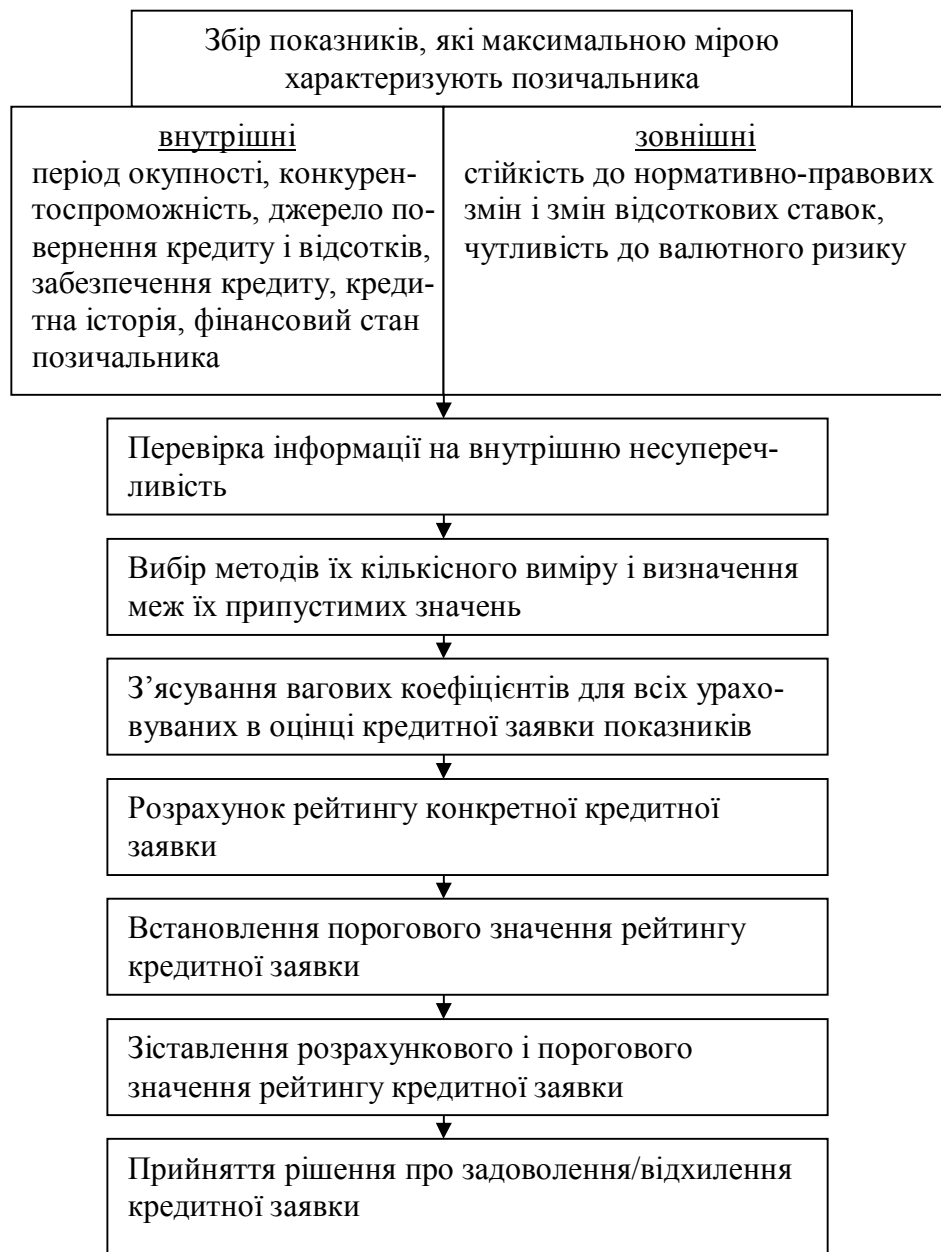
Безпека кредитного процесу в комерційних банках має забезпечуватись на всіх його етапах. Так, дуже важливе місце в системі забезпечення такої безпеки належить етапу відбору кредитних заявок, на якому слід дотримуватись низки послідовних дій, які б значною мірою сприяли підвищенню безпечності кредитного процесу в цілому (рис.3.2).

Велике значення в забезпеченні безпеки кредитного процесу має обґрунтований вибір відповідних індикаторів, встановлення їх порогових значень, організація якісного моніторингу за їх дотриманням і вжиття необхідних запобіжних заходів щодо недопущення їх істотного перевищення/недосягнення.

Як індикатори безпеки кредитного процесу комерційних банків слід розглядати:

- різницю між ставками по кредитах і депозитах (як свідчить практика роботи українських комерційних банків, така різниця має становити не менше 3-4%);
- розрив між ставками по короткостроковим запозиченням і кредитах “овернайт” на міжбанківському кредитному ринку;
- обсяг грошових потоків банку;
- частку банку на ринку кредитних послуг;
- ступінь переоцінки вимог і рейтингів;

- частку незабезпечених кредитів у банку;

Рис.3.2. Схема відбору банком кредитної заявки

- співвідношення середньомісячного доходу позичальника і середньомісячного платежу за кредитом;
- кількість страхових випадків по наданих кредитах;
- відношення обсягу позабалансових операцій (надання банківських гарантій і відкриття акредитивів) до суми активів банку;

- коефіцієнти концентрації як показники виміру рівня ризику концентрації (галузева концентрація як питома вага галузевого портфеля в загальній сукупності дохідних активів; ліміт заставної концентрації як показник, що кількісно визначає величину, в межах якої банк може приймати конкретний вид застави з урахуванням ризику концентрації; концентрація по групі взаємопов'язаних позичальників як показник, що кількісно визначає гранично припустиму величину кредитних коштів, в межах якої банк може здійснювати активні операції з даною групою взаємопов'язаних позичальників з урахуванням ризику концентрації) [77, с. 179].

Убачається раціональним використовувати сформульовані в американській банківській діяльності 25 сигнальних випадків, за сприянням яких діагностуються потенційні проблемні кредити [53, с. 37]:

- застереження, що торкаються правління і керування позичальника (шукання компаньйона, на чий взаємовідносини можна надіятися, незначні моральні якості голови, змагання за владу в управлінні серед компаньйонів, між членами родини–власниками компанії, часті переміни в управлінні, перекірливий і непостійний характер керівника, жадання керівництва позичальника пришвидшити кредитний процес, подіяти на банківських робітників);

- попередження, що відбивають виробничу діяльність позичальника (коло постачальників і покупців у позичальника не диверсифіковане, виснажений контроль позичальника за своїми боржниками, позичальник припадає до тієї сфери, яка в даний момент має проблеми, просте ведення балансу без деталізації активів і пасивів по статтях);

- застереження, що торкаються організації кредитування (позичальник чітко не уявляє мети, на яку береться кредит, у нього немає ясного плану погашення позики; неприсутні резервні джерела компенсації кредиту; позичальник не має речового (сировинного тощо) забезпечення своєї мети, під яку надана позика; кредитна заявка позичальника недобре аргументована; позичальник пропонує позику під забезпечення свого акціонерного капіталу і водночас підшукує перспективи для одержання позики під забезпечення активів; позика направлена,

головним чином, в галузь обігу, а не створення; непереконаливо аргументований термін погашення позики);

- застереження, що реєструють відмінності від установлених правил (недотримання в періодичності надання позичальником звітних показників про свою господарську практику; відмінності від ліміту організованості ведення банківських рахунків (недотримання в системі овердрафта тощо), перегляд умов кредитування; переміни в схемі погашення кредиту; клопотання про його пролонгацію; відмінності показників господарсько-фінансової діяльності компанії-позичальника від цілеспрямованих чи прогнозованих; збій в системі обрахунку і інспектування позичальника. Дана група застережних моментів значно облегшує роботу банку зі вчасного вияву проблемних кредитів.

Безпека кредитного процесу має забезпечуватися вжиттям конкретних заходів стратегічного і тактичного характеру, серед яких слід виокремити:

- зміну інвестиційної стратегії і/або стратегії рефінансування;
- підвищення вимог до забезпечення кредитів;
- актуалізація типових форм кредитних договорів (з передбаченням можливості, а при реструктуризації – закономірності перегляду умов кредитування позичальників, а також механізму погашення кредитної заборгованості у разі розходження валют зобов'язання та витрат на щоденному рахунку позичальника);

- впровадження інноваційних банківських технологій (автоматизація банківських процесів по продуктах і супутніх послугах у сфері роздрібного і корпоративного кредитування);

- підвищення кваліфікації банківських працівників, задіяних у кредитному процесі;

- налагодження моніторингу діяльності “чорних” кредитних брокерів на довгостроковій основі;

- вдосконалення внутрішнього контролю і аудиту [99, с. 204].

Таким чином, забезпечення безпеки кредитного процесу можливе за достеменного визначення її сутності і різновидів, чинників, що впливають на її

зниження чи підвищення, наявних і потенційних загроз у цій сфері, вжиттю комплексу необхідних упереджувальних і коригувальних заходів.

3.2. Удосконалення підходів оптимізації кредитного процесу у комерційних банках

З врахуванням постійної мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища, організація кредитного процесу у банківських установах супроводжується численними недоліками, саме тому потребує істотного вдосконалення.

Значимість оптимізації кредитного процесу в комерційних банках зумовлюється необхідністю:

- повноцінного (за обсягом і структурою) забезпечення потреби господарюючих суб'єктів, галузей, регіонів, населення і держави в кредитних ресурсах;
- забезпечення доступності кредитів для різних категорій позичальників;
- досягнення збалансованості кредитної і ресурсної політики комерційних банків в цілому і депозитної зокрема;
- врахування перетворення клієнтської основи, інформаційної ділянки, конкурентного середовища, фінансових знарядь і технологій;
- збільшення керованості визначеними комерційними банками;
- збільшення рівня вигідності й ефективності виконання кредитних операцій у комерційних банках;
- зниження кредитних небезпек;
- зменшення кількості неточностей банківського колективу, яких допускаються в кредитному процесі;
- недопущення відмінностей конкретних переваг кредитної політики банківських установ від стратегічних задач їх діяльності та розвитку банківського сектора національної економіки;
- здобутки рухливого стану внутрішньої і зовнішньої упорядкованості, узгодженості і взаємодіяння структурних підрозділів банку на всіх етапах руху

позики; розмежування призначень аналізу, супроводження кредитних задумів та їх обліку з метою зростання діапазонів кредитної діяльності і вдосконалення системи внутрішнього контролю;

- посилення мотивування робітників кредитних підрозділів банків;
- збільшення якості кредитного менеджменту комерційних банків;
- забезпечення безпеки кредитного процесу банківських установ [18, с. 9].

Оптимізацію кредитного процесу в комерційних банках придивляються в широкому і вузькому розумінні. Під оптимізацією кредитного процесу в комерційних банках в широкому розумінні, визначають збалансування корисних інтересів країни, банків, виробничих фірм, інтегрованих господарських структур, сфер господарського комплексу, народонаселення у формуванні і споживанні кредитних запасів. Зокрема, країна зацікавлена у збалансуванні грошово-кредитної, бюджетної, податкової і інвестиційної політик; активізації кредитної діяльності комерційних банків, яка б матеріалізувалася в підвищенні практичної і інвестиційної активності господарюючих суб'єктів, збільшенню заможності населення, а вслід – подальшому зростанні бюджетних надходжень, необхідних для рішення нагальних соціально-економічних питань [100, с. 175].

Натомість захоплення конкретного банку зводиться до встановлення такого ступеня відсоткових ставок, який б уможлиблював збільшення потреби на кредитний запас, а отже і прибутків банку. В свою чергу, виробничі фірми, інтегровані господарські конструкції, сфери господарського комплексу і населення зацікавлені в збільшенні доступності (з огляду на обсяг, термін надання і ціну) кредитних ресурсів.

Оптимізацію кредитного процесу роздивляються і як структурування кредитної угоди поєднуючи з попитів і перспектив позичальника, і як з'ясування його фінансового стану з врахуванням тенденцій піднесення його підприємництва чи матеріального стану, із використанням важливого моделювання, фахового враження з врахуванням показників фінансового стану, не врахованих при обчисленні рейтингу за внутрібанківськими методиками, і як опрацьовування методики розрахунку ліміту кредитування (ризик) на одного чи групу взаємопов'язаних позичальників [100, с. 176].

В вузькому ж судженню сприятливі властивості кредитного процесу в комерційних банках, висвітлюють як природний синтез недопущення відмінностей від стратегічних доручень діяльності банківських установ і реальних переваг їх кредитної політики; збільшення рівня економічності реалізації кредитних операцій; зниження кредитних небезпек; посилення мотивації працівників кредитних підрозділів банку; підвищення добротності кредитного менеджменту [100, с. 177].

Елементом оптимізації кредитного процесу є його раціоналізація, під якою зазвичай розуміються спільку будь-якої роботи доцільнішими засобами, ніж наявні, покращання, вдосконалення чогось. Раціоналізація кредитного процесу цілеспрямована на переосмислення стратегії розвитку і вдосконалювання кредитної діяльності банку, підвищення її ефективності.

При визначенню цілі оптимізації кредитного процесу будь-якої банківської установи слід враховувати закономірність забезпечення її конкурентної переваги на різних сегментах ринку кредитних послуг й потрібні для цього засоби.

Сприятливі властивості кредитного процесу в комерційних банках завбачають:

- покращання методів прогнозування потреби в кредитних ресурсах;
- вдосконалення форм і методів надання кредитів;
- аргументований відбір кредитного забезпечення (закладу, за поруки, поручництва, страхування кредитної небезпеки (приєднує до себе сім різних продуктів, що співвідносяться до чотирьох сфер страхування – майнового, фінансових небезпек, відповідальності, індивідуального), переуступка на користь банку правил і рахунків позичальника третій особі чи їх комбінація);
- підвищення ефективності застосування кредитних ресурсів;
- посилення контролювання за організацією кредитного процесу [77, с. 280].

Визначним етапом виконання методичного підходу є визначення вимірів кредитного процесу, що піддаватимуться оптимізації. На наш погляд, серед останніх мають бути часові (загальна тривалість кредитного процесу та тривалість його окремих етапів), чисельні (клієнтська база, частка ринку, характерна вага кредитного портфеля в конструкції активів банківських установ, кількість

кредитних продуктів загалом і нових кредитних продуктів зокрема), вартісні (його собівартість і прибутковість) і виміри добротності (якість документування, обліку і звітності, ризик-менеджменту) кредитного процесу.

Сприятливі властивості кредитного процесу в кредитних установах допустимі завдяки:

- освоєнню нових ринків для розстановки позик;
- вживанні альтернативних проток дистрибуції позик (скажімо, за допомогою зростання і консолідації посередників (кредитних агентів, кредитних брокерів, незалежних фінансових консультантів, ріелтерів, страховиків та інших посередників), розвитку механізмів продажу позик через мережу Інтернет);
- опрацюванні нових кредитних продуктів; персоніфікації кредитних продуктів і послуг;
- вдосконаленню регламентів процесу кредитування; розробці чітких процедур прийняття попереднього кредитного рішення та надання фахових консультацій безпосередньо в установі банку, що передує видачі позики;
- більше клопітливому підходу до позичальників, старанні зрозуміти їх бізнес і супутні йому небезпеки, збільшенню ступеня впливу банків на управлінські рішення, що можуть вплинути на повернення позики;
- настроюванні особистих контактів менеджментів банку і позичальника;
- піднесенню страхування банківських позик [77, с. 288].

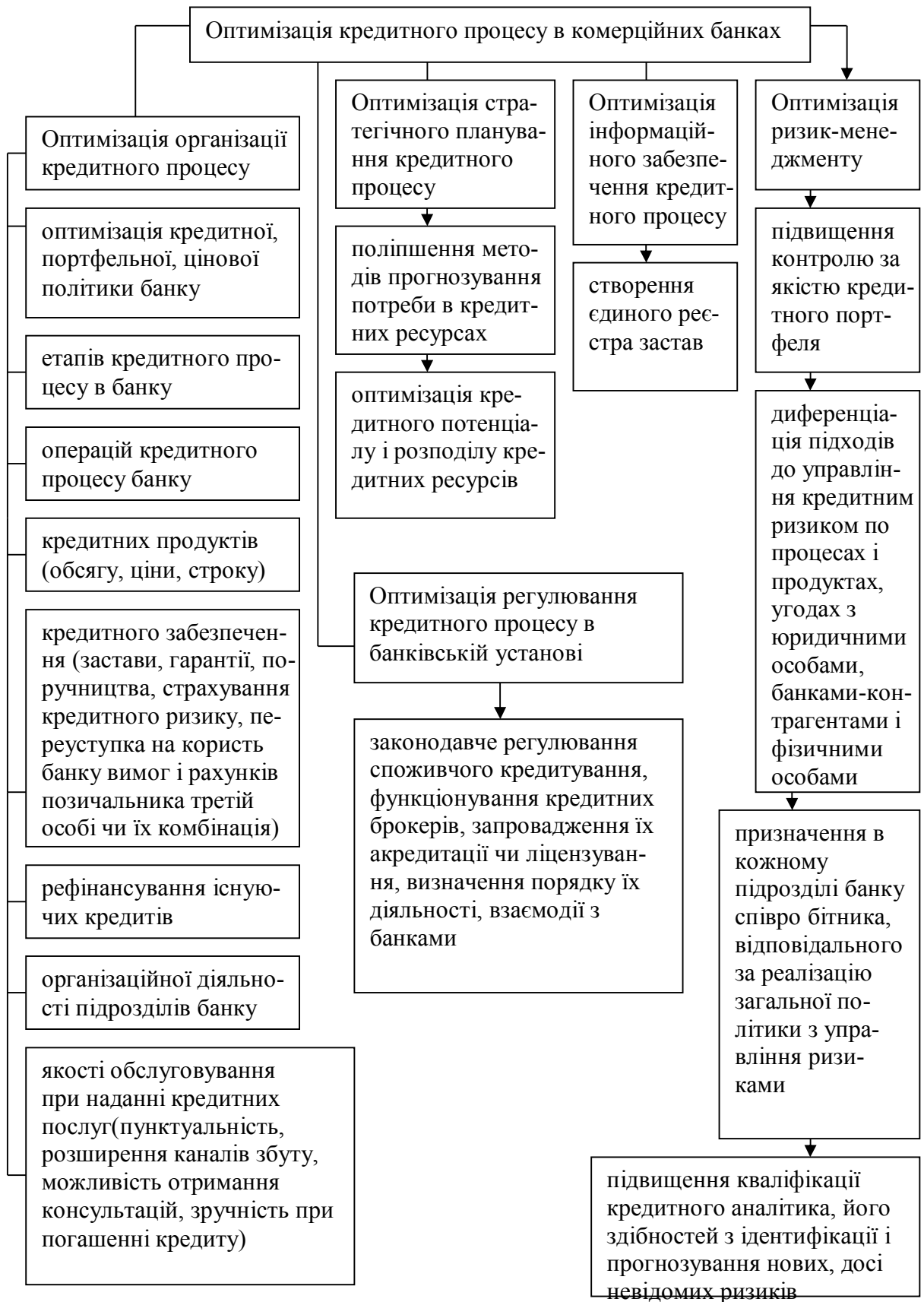
Неодмінною злагодою сприятливих властивостей кредитного процесу в комерційних банках є формування відповідного кредитного клімату. Кредитний клімат – соціально-економічні, фінансові, нормативно-правові, політичні, морально-психологічні й технологічні умови, що характеризують добротність кредитної інфраструктури, рівень збільшення/зниження надходжень вітчизняних і зарубіжних кредитних ресурсів у домашні господарства, підприємницькі структури, сферу, регіон і національну економіку в цілому, стан корпоративного управління в банках, ступінь можливих кредитних небезпек і ефективність кредитування [18, с. 10].

Слушний кредитний клімат відзначається:

- браком прояву кризових явищ; поступальним соціально-економічним розвитком;
- найкращими грошово-кредитною, валютною, борговою, інвестиційною, податковою й антиінфляційною політиками;
- розгалуженою національною кредитною інфраструктурою; високим ступенем довіри до банків і небанківських фінансових установ;
- виразною і постійною (незастосування впродовж певного періоду нових законодавчих актів, що обмежують права суб'єктів кредитного процесу чи погіршують умови їх діяльності) нормативно-правовою базою, що регламентує організацію кредитних процесів й захист прав власності, та ефективною правозастосовною практикою (включаючи розв'язання судових спорів);
- черговістю й прозорістю регуляторної (в т.ч. резервної) політики;
- дипломатичною і громадською стабільністю, діловою активністю;
- достатньою загальною кредитною масою;
- ґрунтовним переліком якісних і доступних різним категоріям позичальників кредитних продуктів;
- аргументованими банківськими стандартами і чіткою процедурою оформлення кредитів; прозорістю кредитної діяльності банків (розкриттям інформації про кредитні програми і ефективну відсоткову ставку);
- присутністю пільг для покупців, що придбавають товари в кредит;
- наданням кредиторами супутніх послуг позичальникам;
- постійними умовами кредитування; можливістю позичальників добровільно перекредитуватися на більш вигідних умовах чи достроково погасити кредит;
- урядовим стимулюванням підвищення кредитної активності в певних галузях господарського комплексу та регіонах країни;
- перспективами позичальників безперешкодно, вчасно і в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання перед кредиторами;
- допустимим рівнем кредитних ризиків в усьому розмаїтті їх проявів [39, с. 160].

Загалом, оптимізація кредитного процесу в комерційних банках має

відбуватися за такою схемою (рис.3.3).

Рис.3.3. Схема оптимізації кредитного процесу в комерційних банках [100, с.179]

Сприятливі властивості кредитного процесу обов'язково має приєднувати властивості:

- позикових здібностей банку як кредитних чи інвестиційних перспектив банку, що вимірюються його надлишковими запасами, що переважають за об'ємом нормативно регламентовані резервні вимоги, які започатковують основу для розширення розмірів позик і інвестицій;

- позикової політики (формулювання відповідності внутрішньої політики конкретного банку стратегічним перевагам міцного розвитку банківського сектора шляхом аналізу процесу пристосування внутрішньої банківської стратегії піднесенню банківської системи завдяки співставленню основних тенденцій, типових для розвитку банку, з тенденціями, специфічними для розвитку вітчизняного банківського сектора в цілому і виокремлених однорідних груп банків; увімкнення в внутрішньобанківську політику передумов довготермінового міцного розвитку банку і здійснення вчасного коригування його стратегії і тактики; з'ясування і обмеження небажаних тенденцій, які можуть викликати фінансову нестійкість банку; визначення меж пропозиції власних кредитних послуг (кредитних вкладень) на основі оцінки ресурсного потенціалу, умов дотримання оптимальності їх структури, відповідності професійного рівня персоналу банку нарощенню обсягів кредитних операцій і методичного забезпечення – створенню підходящих умов управління кредитним портфелем та небезпеками, відповідності систем внутрішнього контролю нарощенню кредитної маси);

- політики портфеля кредитної установи (мінімізація програми притягнення депозитів, потрібних для задоволення кредитних заявок клієнтів; зростання доходу за рахунок надання нових позик, зміни умов надання нових позик, збільшення питомої ваги високодохідних позик; зниження небезпек; здобутки збалансованості активної і пасивної частин банківського портфеля; оптимальний розподіл кредитних ресурсів між позичальниками; формулювання лімітів кредитування банків-контрагентів);

- переліку кредитних послуг (факторинг, авальний та акцептний кредити, операції форфейтингу, вексельні схеми кредитування тощо);
- розподілу позикових запасів (формулювання моделі, яка відтворює кредитний процес, технології пошуку структури кредитного портфеля, правил формулювання ризику кредитування, обсягу грошей, які є на момент прийняття рішень і можуть бути залучені для кредитування);
- позикового адміністрування (формулювання критеріїв прийняття управлінських рішень на різних етапах кредитного процесу, порядки делегування повноважень, використання таких наріжних принципів, як взаємозалежність кредитного менеджменту з загальною системою управління банком, комплексність прийняття і реалізації управлінських рішень, варіантність їх розробки, стратегічна орієнтованість кредитного менеджменту, динамізм кредитного менеджменту банку);
- політики цін (пропозиція клієнтам саме тієї ціни за певні продукти і послуги, яку вони схильні заплатити; врахування еластичності попиту (чутливості клієнтів до рівня цін));
- організаційної побудови установи, що дає право ефективно керувати кредитним портфелем; підготовка спеціалістів з інноваційного кредитування;
- механізмів страхування відповідальності за кредитним договором, виробництво системи страхування кредитів [103, с. 176].

Оптимізація кредитного портфеля передбачає розроблення рекомендацій зі зміни лімітів по регіонах присутності банку, галузях господарського комплексу, продуктах, видах застав тощо. Для кожного з можливих варіантів слід розробляти конкретний план заходів, який міститиме опис дій комерційного банку на випадок настання негативних подій.

Важливого значення в оптимізації кредитного процесу набуває формування системи кредитних повноважень, що передбачає як оптимальну організаційну структуру, яка дозволяє ефективно управляти кредитним портфелем, так і наявність методики розрахунку лімітів кредитних повноважень структурних одиниць банку і лімітів фінансування кредитних продуктів. При цьому,

визначення, затвердження, моніторинг і перегляд лімітів кредитних повноважень (кредитного портфеля структурної одиниці, його розподілу і обсягу кредитної угоди) має здійснюватися в ході стратегічного, тактичного і оперативного управління з урахуванням досягнення оптимального співвідношення ризикованості і дохідності.

Для комплексної оптимізації кредитного процесу необхідна й оптимізація впливу банківських установ на боржників.

Оптимізації кредитного процесу в частині надання кредитних ліній сприятиме: розробка НБУ відповідних детальних методичних матеріалів; прийняття внутрібанківських положень про організацію такого кредитування; перегляд лімітів кредитування, законодавче закріплення таких видів кредитних ліній, як лінії з твердим зобов'язанням банку-кредитора надавати позичальнику ресурси в рахунок відкритого ліміту кредитної лінії, з правом клієнта на перевищення ліміту кредитної лінії тощо).

Вибір конкретних підходів (поліпшення, перебудова, реінжиніринг) до оптимізації кредитного процесу, прийнятих для того чи іншого банку, має зумовлюватися метою банку повною мірою чи в основному зберегти власну кредитну політику або здійснити її докорінну перебудову; здійснювати оптимізацію постійно, періодично чи за необхідності; проводити невеликі, помірні чи суцільні зміни; фінансовими можливостями банку здійснювати таку оптимізацію і залученням для цього певних категорій його працівників.

Доцільним є розвиток Інтернет-банкінгу, за допомогою якого клієнти самостійно зможуть мати доступ до інформації, що стосується змін у графіках платежів, здійснювати комунікацію з банком, оновлювати адресні дані тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Задоволення потреби у кредитах і забезпечення доступності кредитних ресурсів для різних категорій позичальників; досягнення збалансованості кредитної і ресурсної політики банку; зростання керованості банком; підвищення рівня економічності й ефективності здійснення кредитних операцій; зниження кредитних ризиків спричинює сутність оптимізації кредитного процесу в кредитних установах.

В широкому розумінні оптимізація кредитного процесу – це збалансування економічних схильностей країни, банків, виробничих фірм, інтегрованих господарських структур, сфер господарського комплексу, населення у формуванні і вживанні кредитних ресурсів. В вузькому ж розумінні оптимізація кредитного процесу в комерційних банках – природний синтез недопущення відмінностей від стратегічних задач їх діяльності і конкретних переваг кредитної політики; підняття рівня економічності здійснювання кредитних операцій; зниження кредитних небезпек; посилення мотивації працівників кредитних підрозділів установи; підвищення якості кредитного менеджменту.

Формування належного кредитного клімату є неодмінною умовою оптимізації кредитного процесу, тобто соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, політичних умов, що визначають якість кредитної інфраструктури, ефективність кредитування і ступінь можливих кредитних ризиків.

Оптимізація кредитного процесу включає оптимізацію: кредитного потенціалу, банківської кредитної політики, питомої ваги кредитного портфеля в структурі активів банку, переліку кредитних послуг, розподілу кредитних ресурсів, відсоткової кредитної ставки, організаційної структури банку, кредитної застави, механізмів страхування відповідальності за кредитним договором.

Без формування системи забезпечення безпеки кредитного процесу неможливе вдосконалення кредитного процесу в комерційному банку. Саме дана система має включати підсистеми нормативно-правового, фінансово-

економічного, організаційно-управлінського, кадрового й інформаційно-аналітичного забезпечення.

Під безпекою кредитного процесу комерційного банку слід розуміти захищеність його загалом та всіх складових цього процесу зокрема від зовнішніх і внутрішніх загроз, що зумовлюється прийняттям управлінських рішень щодо формування, розподілу і використання кредитних ресурсів відповідно до дотримання граничних значень індикаторів такої безпеки, які враховують ризики втрати банком ліквідності і платоспроможності.

ВИСНОВКИ

Дослідження організації кредитного процесу в банківських установах в умовах ринкового реформування економіки дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. На основі досліджування різноманітних підходів до трактування категорій “кредит” та “кредитний процес” дані поняття отримали свій подальший розвиток. Зокрема, “кредит” слід розуміти як економічні відносини, які виражаються в перерозподілі тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками на ринку банківських кредитних ресурсів за умов повернення, строковості, платності, цільового характеру використання, забезпечення, диференційованого підходу, довершеності та доступності. Дане визначення враховує процес перерозподілу тимчасово вільних коштів між кредитором і позичальником, підкреслює джерела формування кредитних ресурсів, уточнює місце функціонування банківського кредиту, враховує сучасні принципи кредитування. Саме тому, сутність кредиту повною мірою проявляється в кредитному процесі, визначенні природи і специфічних особливостей його дослідження.

Під кредитним процесом слід розуміти комплекс діянь, пов'язаних з оформленням, видачею, обслуговуванням та погашенням позики. Його умовно доцільно поділити на кілька стадій, кожний з яких забезпечує розв'язання конкретних задач, а всі вони в сукупності цілеспрямовані на досягнення цілі банківського кредитування – отримання банком доходу.

2. Організація кредитного процесу в банківських установах зумовлюється їх місцем і роллю в господарському комплексі; дієвістю грошово-кредитної та валютної політик; якістю кредитних угод; потребою і наявністю кредитних ресурсів та їх доступністю для різних позичальників; зацікавленістю банківських установ у зростанні кредитного потенціалу; цільовою спрямованістю кредитних вкладень; строковістю надання позик; забезпеченням наданих кредитів; ступенем існуючих і потенційних кредитних ризиків кредиторів і позичальників та рівнем

управління ними; платоспроможністю та фінансовою стійкістю позичальників; наявністю ефективної системи кредитного страхування.

3. Результативність і ефективність управління кредитним процесом у комерційних банках значною мірою зумовлюється вибором кредитної політики.

Кредитна політика як основа процесу управління кредитом обумовлює переваги в процесі розвитку кредитних взаємин, з одного боку, та діяльність кредитного механізму – з другого. Вона формує потрібні загальні передумови ефективної праці колективу банку і прийняття розумних вирішень, знижує ймовірність неточностей, завбачає створення належної організаційної будови й поділу обов'язків між персоналом банку. У кредитній політиці важливим є визначення обсягу ефективних (допустимих) ресурсів, що можуть бути спрямовані на кредитні вкладення.

4. Процедура надання позики включає у себе певні етапи, зокрема: переговори з клієнтом; збір пакету документів; підготовка висновку з кредитного проекту і його узгодження з кредитним комітетом; оформлення документів по кредиту, надання, моніторинг і повернення позики. Саме дотримання послідовності даних дій надає можливість банківським установам мінімізувати витрати на оброблення кредитної заявки і найбільш повно врахувати всі деталі угоди.

5. Проаналізувавши показники, які впливають на організацію кредитного процесу, слід зазначити, що в сучасних умовах відбувається зростання розриву між наданими банками кредитами і залученими ними депозитами, а також зниження рівня забезпеченості наданих кредитів залученими депозитами; зниження частки кредитів у загальних активах банків; превалювання в структурі кредитів за секторами економіки кредитів нефінансовим корпораціям і домашнім господарствам; істотне зростання проблемної заборгованості.

Зазначені тенденції були зумовлені неконтрольованою кредитною експансією вітчизняних банків, що відбувалася на фоні неадекватного зростання кредитної маси залучення депозитів з огляду на низький рівень добробуту переважної більшості суб'єктів господарювання, невідновленої належним чином

довіри населення до банківських установ, існуючої заборгованості за раніше отриманими кредитами, а також неналежним рівнем корпоративних фінансів, зумовлених зниженням ділової й інвестиційної активності в країні.

6. Актуальність проблеми управління кредитними ризиками для банків України в сучасних умовах пов'язана, насамперед, із ослабленням банківської системи країни через посилення негативного впливу світової фінансової кризи. Вона чітко продемонструвала низьку дієвість усталених механізмів виявлення та оцінювання кредитних ризиків, зумовила необхідність вироблення нових підходів щодо формування та реалізації банківськими установами кредитної політики.

З метою належної організації кредитного процесу банківськими установами, належна увага в сучасних умовах приділяється системі управління кредитними ризиками. Кредитний ризик у банківських установах контролюється, здебільшого, за допомогою таких інструментів, як індивідуальні нормативи кредитного ризику, процедури використання кредитних продуктів, оцінка кредитоспроможності позичальника, робота з проблемною і сумнівною заборгованістю, диверсифікація кредитного портфеля, забезпечення кредитів, страхування, ціноутворення з урахуванням ризиків.

7. Захист кредитного процесу та всіх його складових від зовнішніх і внутрішніх загроз, що зумовлюється прийняттям управлінських рішень щодо формування, розподілу і використання кредитних ресурсів відповідно до дотримання граничних значень індикаторів, які враховують ризики втрати банком ліквідності і платоспроможності здійснюється з використанням системи забезпечення безпеки кредитного процесу.

Безпека кредитного процесу в комерційних банках – комплексна система, що включає в себе безпеку кредитних трансакцій та їх учасників, в т.ч. кредитну безпеку окремих банківських інститутів, банківських груп, банківського сектору економіки, банківської системи, клієнтів і контрагентів банківських установ (безпеку міжбанківського кредитування), а також держави в цілому; безпеку кредитних відносин; безпеку кредитної угоди; безпеку окремих видів кредитування і кредитного портфелю в цілому.

З метою формування системи забезпечення безпеки кредитного процесу в комерційних банках необхідно створити досконалу підсистему нормативно-правового забезпечення, яка б включала законодавчі і підзаконні акти, які б однозначно регламентували безпечність функціонування всіх учасників такого процесу, а відтак стимулювали б поступальний розвиток останнього.

8. Підвищенню безпеки кредитного процесу в комерційних банках, а відтак і вдосконаленню його організації, сприятиме: визначення її чинників і загроз та їх ретельний аналіз; побудова оптимальної моделі по роботі з кредитними продуктами; використання Єдиної інформаційної системи обліку проблемних позичальників; визначення суми резервів під зменшення корисності (знецінення) кредитів, наданих клієнтам, кожен з яких не є суттєвим (з урахуванням кредитних карток, житлової іпотеки й незабезпечених споживчих кредитів), загалом, а також окремих суттєвих кредитів, які ще не мають об'єктивних ознак зменшення корисності; оцінка кредитного ризику, що приймається комерційним банком на контрагента, з метою встановлення лімітів на основі багатофакторного аналізу із застосуванням системи рейтингування; вжиття конкретних упереджувальних і коригувальних заходів стратегічного і тактичного характеру.

9. Повне та своєчасне забезпечення потреб клієнтів у позикових запасах, підвищення ефективності діяльності кредитних установ викликає закономірність оптимізації кредитного процесу в банківських установах. Метою оптимізації кредитного процесу є забезпечення довготривалої та міцної конкурентної переваги банківської установи на ринку кредитних продуктів. Впровадження нових кредитних продуктів є одним із напрямів оптимізації кредитного процесу. Саме даний процес має певний позитивний ефект, оскільки відбувається приріст клієнтської бази, збільшується частка ринку, скорочуються витрати на проведення будь-якого виду операцій.

Таким чином, вирішальними напрямками оптимізації кредитного процесу в банківських установах має бути зміцнення ресурсної бази, формування адекватної кредитної політики, формування і впровадження системи раннього

реагування на виникнення ризикових ситуацій, здійснення комплексної програми кредитного моніторингу.

10. З метою підвищення ефективності кредитного процесу, банківським установам необхідно визначити стратегічні та тактичні напрями розвитку даного процесу, переглянути моделі кредитування шляхом розробки регламентів, положень і посадових інструкцій, внутрішніх стандартів і нормативів, систем управління якістю, зменшити кількість помилок при оформленні кредитної документації; посилити відповідальність банківських працівників за виконувану роботу; підвищити прозорість в організації кредитного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит: навчально-методичний посібник / М.М. Александрова, С.О. Маслова. – [2-ге вид. переробл. і доповн.] – К.: ЦУЛ, 2002. – 336 с.
- 2.Архієреєв С.І. Розвиток трансакцій кредитування та заходи регулювання їх витрат в Україні / С. І. Архієреєв, О. В. Попадинець. – Х. : Константа, 2007. – 152 с.
- 3.Базилевич В.Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В.Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 5-11.
- 4.Банківські операції: Підручник / За ред.. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
- 5.Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л. О. Примостка, О. В. Лисенок, О.О. Чуб та ін. – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с.
- 6.Банковская система России: Настольная книга банкира. – М.: ДеКа, 1995, книга II. – 768 с.
- 7.Банковское дело и финансирование инвестиций / Под ред. Н.Брука. – Вашингтон: МБРР, 1995, т.II. – 648 с.
- 8.Банковское дело. Управление и технологии : учеб. для студ. вузов, обучающихся по эконом. специальностям / под ред. проф. А. М. Тавасиева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 671 с.
- 9.Банковское дело. Экспресс-курс : учеб. Пособ. / кол. авт.; под ред. О. И. Лаврушина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : КНОРУС, 2009. – 352 с.
10. Банковское дело: учебник для для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности 060400 “Финансы и кредит” / Под ред. Г.Г.Коробовой – М.: Экономистъ, 2008. – 766 с.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yourkredit.ru/korobova208.html>
- 11.Благодатин А.А. Финансовый словарь / А. А. Благодатин, Л.Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг. – М. : ИНФРАМ, 2002. – 377 с.
12. Бобиль В. Стрес-тестування кредитних установ у сучасних умовах: теоретичний аспект / В. Бобиль // Банківська справа. – 2010. – №6. – С. 46-52.

13. Бобров Є.А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України / Є.А. Бобров // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 33-45.

14. Бочарова И. В. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика : учеб.-практ. пособие / И. В. Бочарова, Д. А. Ендовицкий. – М. : КноРус, 2008. – 264 с.

15. Бражников А.С. Кредитная политика как основа процесса кредитования. – Материалы Международной научной студенческой конференции “Научный потенциал студенчества – будущему России”. Том второй. Общественные науки. Ставрополь: СевКавГТУ, 2007. – 143 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ncstu.ru>

16. Буднік М.М. Фінансовий ринок: навч. посібник / М.М. Буднік, Л.С. Мартюшева, Н.В. Сабліна. – К.: Центр учб. літ.-ри, 2009 – 334 с.

17. Бут А. П. Банківське кредитування інноваційного розвитку економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / А.П.Бут. – К., 2007. – 16 с.

18. Васюренко О. Оптимізаційне управління кредитним потенціалом банку / О.Васюренко, А.Маслова // Банківська справа. – 2011. – № 5. – С. 3–11.

19. Васюренко О. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком / О. Васюренко, В. Подчесова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 28–34.

20. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

21. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа: Підручник / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрійків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.

22. Готовчиков И. Комбинированные методы оценки кредитного риска / И.Готовчиков // Банковские технологии. – 2007. – №2. – С. 54-59.

23. Гоутри Дж. Деньги и кредит / пер. с англ. К. Г. Фокина; / под ред. проф. И.А.Трахтенберга. – 3-е изд. – М. : Ком. Акад., 1980. – 363 с.

24. Гриджук Д. Найголовніше – це відновлення кредитування / Д. Гриджук // Банківська справа. – 2010. – № 4. – С. 3-6.

25. Гроші та кредит : підруч. / [Б. С. Івасів, М. І. Савлук, В. А. Ющенко та ін.] ; за ред. Б. С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.

26. Гроші та кредит. Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пудовкіна [та ін.] / за заг. ред. М.І. Савлука. – [3-тє вид. перероб. і доп.].– К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.

27. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментаріях: навч. посібник / за ред. Б.Л. Луціва. – [2-ге вид., перероб.]. – Т.: Карт-бланш, 2000. – 225 с.

28. Грошово-кредитна діяльність банків: навч. посібник / М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 339 с.

29. Гулик Т. Тенденції розвитку ринку банківських послуг з кредитування корпоративних клієнтів в Україні / Т. Гулик // Банківська справа. – 2007. – № 6. – С. 12-25.

30. Гуцал І.С. Дієвість кредитного механізму в економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / І.С.Гуцал. – К., 2004. – 29 с.

31. Д'яконов К. М. Оптимізація ризику кредитного портфеля банку / К.М.Д'яконов // Наука й економіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 35–41.

32. Демківський А.В. Гроші та кредит / А.В. Демківський. – К.:Дакор, К.: Вира – Р., 2003. – 528 с.

33. Денежно-кредитный энциклопедический словарь / за ред. С.Р. Моисеева. – Москва: Дело и Сервис, 2006. – 384 с.

34. Деньги, кредит, банки: Справ. пособие/ Г.И. Кравцова, Б.С. Войтешенко, Е.И. Кравцов и др. / Под общ. ред. Г.И. Кравцовой. – Мн.: Изд-во "Меркаванне". – 270 с.

35. Деньги, кредит, банки: учеб. пособие / В.П. Воронин, С.П. Федосова. – М.: Юрайт-Издат, 2002. – 269 с.

36. Деньги, кредит, банки: учебное пособие / М.П. Владимірова, А.И. Козлов. – М.: КНОРУС, 2005. – 288 с.

37. Деньги. Кредит. Финансы / С.В. Галицкая. – М.: Экзамен, 2002. – 224 с.

38. Дзюблюк О. Особливості сек'юритизації у механізмі управління

кредитним ризиком банківської діяльності / О.Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. – 2009. – Випуск 2. – С.45-56.

39. Дмитренко М.Г. Кредитування і контроль: навчально-методичний посібник (у схемах і коментарях) / М.Г.Дмитренко, В.С. Потлатюк. – Кондор, 2005. – 296 с.

40. Довгань Ж.М. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи // Ж.М. Довгань / Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 51-55.

41. Дрьомова У. В. Проблемні аспекти формування та оцінки потенціалу розвитку банківського довгострокового кредитування / У. В. Дрьомова // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2009. – № 1. – С. 105–110.

42. Енциклопедія банківської справи України / ред.. кол.: В.С. Стельмах (гол.) [та інші]. – К.: Молодь, Ін. Юре, 2001. – 680 с.

43. Ермасова Н. Стадии кредитного процесса. Управление кредитом[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inventech.ru/lib/money/money0055/>

44. Завадська Д. Оптимізація кредитно-депозитної стратегії банку /Д.Завадська // Банківська справа – 2004. – № 3. – С.87-91.

45. Закон України “Про банки і банківську діяльність” № 2121-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

46. Закон України “Про Національний банк України” № 679-XVI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

47. Зуева О.А. Управление кредитным риском при кредитовании по кредитной линии: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / О.А.Зуева. – Санкт-Петербург, 2007 – 20 с.

48. Калашнікова Т.В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т.В. Калашнікова // Фінанси України. – 2010. – №10. –

С. 29-37.

49. Карбівничий І. В. Оптимізація фінансового забезпечення механізму кредитної політики банку / І. В. Карбівничий // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 3. – С. 17-22.

50. Карпенко Г.В. Кредитна діяльність вітчизняних банків та можливості їх інтеграції до світової фінансової системи / Г.В.Карпенко // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 89-96.

51. Ковалев А. Аудит и корректировка управления кредитными рисками /А.Ковалев // Финансовый директор. – 2007. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gaap.ru/articles/49711>.

52. Ковалев А. Стратегия кредитного риск-менеджмента / А.Ковалев // Финансовый директор. – 2007. – № 4. – С. 33-41.

53. Ковалев П. Методы повышения кредитной безопасности / П.Ковалев // Банковская практика за рубежом. – 2005. – № 6. – С.36-41.

54. Колодізев О.М. Гроші та кредит: навч. посібник для самост. вивчення дисципліни / О.М. Колодізев, О.Р. Яременко. – Х.: Вид. дім «ІНЖЕК», 2004. – 156 с.

55. Колоколова О.В. Оптимизационное моделирование кредитного портфеля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hedging.ru/stored/publications/522/download/Kolokolova.doc>

56. Коноплицкий В. А. Экономический словарь: толково-терминологический / В. А. Коноплицкий, А. И. Филина. – К. : КНТ, 2007. – 624 с.

57. Кредитная система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: studyspace.ru/finansyi-i-kredit-/kreditnaya-sistema.html.

58. Крупка М.І. Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні / М.І.Крупка, Л.Б.Євтух // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С.43-57.

59. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посібник / В.Д. Лагутін. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 215 с.

60. Магомедов М.Г. Маркетинговая политика зарубежных коммерческих

банков в области кредитования: дис. канд. экон. наук: 08.00.14 / М.Г.Магомедов. – М., 1999. – 199 с.

61. Мазурок П.П. Вплив фінансової кризи на рівень прибутковості діяльності вітчизняних банків: теоретичний та прикладний аспект / П.П. Мазурок, О.П. Гузенко // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 7. – С. 25-29.

62. Малахова О.Л. Банківська система у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.04.01. – фінанси, грошовий обіг і кредит / О.Л.Малахова. – Тернопіль, 2004. – 23 с.

63. Маслова С.О. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / С.О. Маслова, О.А Опалов. – К.:Кондор, 2006. – 192 с.

64. Маслова А. Ю. Оцінка складових кредитного потенціалу банку / А.Ю.Маслова // Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету «Наука й економіка». – 2009. – № 4(16). – С. 89–95.

65. Михайловська І.М. Гроші та кредит: Навчальний посібник / І.М.Михайловська, К.Л.Ларіонова. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.

66. Непочатенко О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств: Монографія / О.О Непочатенко. – УВПП, 2007. – 456 с.

67. Нідзельська І.А. Обґрунтування необхідності створення системи супроводу кредитів / І.А. Нідзельська // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 1. – С. 25-27.

68. Общая теория денег и кредита / Под ред. Е.В.Жукова. – М.: ЮНИТИ, 2005. – 423 с.

69. Олійник О.О. Розвиток довгострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / О.О.Олійник – К., 2005. – 25 с.

70. Опарина Н.И. Финансовое моделирование в условиях финансового кризиса / Н.И.Опарина // Банковское кредитование. – 2009. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reglament.net/bank/credit/2009_2.htm.

71. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін – [3-тє вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.

72. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm

73. Павленко Т.С. Кредитная политика коммерческих банков и ее влияние на банковскую деятельность: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Т.С.Павленко. – Ростов-на-Дону, 2009. – 29 с.

74. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка во взаимоотношениях с населением: дис. докт. экон. наук: 08.00.10 / Панова Галина Сергеевна. – М., 1997. – 523 с.

75. Пасічник І. Розробка аналітичного інструментарію оцінки ефективності кредитної політики банку / І. Пасічник, В. Вовк // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 36-39.

76. Петров Д., Можливості Базель II для розбудови банківської системи оцінки та управління кредитними ризиками/ Д. Петров, М. Помазанов [Електронний ресурс] // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – [Режим доступу]: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/048.html.

77. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах євроінтеграції та глобалізації. Монографія / За ред. д-ра экон. наук О.І.Барановського. – К.: УБС НБУ, 2010. – 482 с.

78. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 № 23. Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

79. Примостка Л. О. Сучасний стан та тенденції банківського кредитування / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 15. – С. 163–170.

80. Принципи банківського кредитування – Банківська система України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbanking.com/>

81. Прядко В.В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи / В.В. Прядко, Н.С. Островська // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 73-88.

82. Пчелинцев Д.А. Организация кредитного процесса и его оптимизация в коммерческом банке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Д.А.Пчелинцев. – Саратов, 2007 – 18 с.

83. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. / Б. А.Райзберг, Л. Ш.Лозовский, Е. Б.Стародубцева – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.

84. Річний фінансовий звіт Відкритого Акціонерного Товариства “Державний Ощадний Банк України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oschadnybank.com/ua/reports.html.php.

85. Річний фінансовий звіт ПАТ “Кредитпромбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kreditprombank.com/ua/personal>.

86. Річний фінансовий звіт ПАТ “КРЕДОБАНК” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kredobank.com.ua/about/today.html>

87. Сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aub.com.ua.

88. Сайт Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bis.org.

89. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

90. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

91. Сайт “Приват банку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.privatbank.ua.

92. Сайт “Брокбізнесбанку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.bankbb.com.ua

93. Сайт “ВТБ банку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vtb.com.ua

94. Сайт “Альфа банку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.alfabank.com.ua

95. Сайт “Сбербанку Росії” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sberbank.ua

96. Сайт “Укросоцбанку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unicredit.com.ua.

97. Сайт “Укрсиббанку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrsibbank.com.ua.

98. Семантичний словник української мови [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.slovnyk.com.ua/terminu/index.php>.

99. Сидоренко В. Безпека кредитного процесу: сутність і механізми забезпечення / В.Сидоренко // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2010. – № 1 (7). – С.198-205.

100. Сидоренко В. Передумови, детермінанти і складові оптимізації кредитного процесу в банківській сфері / В.Сидоренко // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2010. – № 2 (8). – С.175-181.

101. Сидоренко В. Проблеми організації кредитного процесу в комерційних банках України / В.Сидоренко // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2009. – № 3 (6). – С.142-147.

102. Сидоренко В. Кредит : сутність, функції та форми прояву / В. Сидоренко // Світ фінансів. – 2009. – №3. – С. 24-33.

103. Сидоренко В. А. Проблеми теорії і практики організації кредитного процесу в комерційних банках України : монографія / В. А. Сидоренко. – К. : УБС НБУ, 2011. – 195 с.

104. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок: навч. посібник / О.Ю Смолянська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 384 с.

105. Стубайло Т. С. Удосконалення кредитних відносин комерційних банків

із позичальниками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит/ Т. С. Стубайло. – К., 2000. – 19 с.

106. Тептя А. В. Виды и теоретическая модель формирования кредитной политики банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/CCN/Economics/1_teptja.doc.htm

107. Теренова Н. В. Кредитная политика банка как элемент оптимизации кредитного портфеля / Н. В. Теренова // Вестник ОГУ. – № 10 (92). – 2008. – С. 121–127.

108. Ткач І. І. Моделювання кредитного процесу в банківських установах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.03.02 – економіко-математичне моделювання / І.І.Ткач – Львів, 2005. – 23 с.

109. Ткач І. Методологічні засади комплексного дослідження кредитного процесу / І. Ткач // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 2. – С. 10–17.

110. Управление кредитным риском в банке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://biz-katalog.info/content/view/116/70/>

111. Урвачев А. Ф. Ипотечные кредиты под коммерческую недвижимость: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / А. Ф. Урвачев. – Санкт-Петербург, 2008. – 21 с.

112. Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 38-45.

113. Фастовець М. М. Оптимізація ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / М. М. Фастовець. – Тернопіль, 2005. – 22 с.

114. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Колл. авторов; Под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.

115. Финансы и кредит: учебное пособие / М. А. Абрамова, Л. С. Александрова. – М.: ИД Юриспруденция, 2003. – 448 с.

116. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я.Лузан, П. Т.

Саблук, В.М. Скупий та ін. / за ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

117. Фурман І. В. Розробка стратегії банку в сфері кредитування фермерських господарств / І. В. Фурман // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 4. – С. 149-153.

118. Хаб'юк О. М. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: [монографія] / О. М. Хаб'юк – Івано-Франківськ: ОППО; 2008. – 260 с.

119. Хміль Л. М. Деякі аспекти удосконалення процесу видачі кредитів у вітчизняних банках / Л. М. Хміль // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 54-56.

120. Чехова І. В. Економічна сутність формування ринку кредитних ресурсів / І. В. Чехова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, “ЗІДМУ”, 2010. – № 1. – С. 205-209.

121. Чехова І. В. Управління ризиками в банківській діяльності / І. В. Чехова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, “ЗІДМУ”, 2006. – № 6. – С. 312-314.

122. Шарипов Р. Г. Современный подход к управлению кредитным процессом при кредитовании малого бизнеса / Р. Г. Шарипов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shamannikah.narod.ru/ruslan1.htm>

123. Швайка М. Світова фінансова криза: причини виникнення та шляхи подолання / М. Швайка // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 3-10.

124. Шваков Е.Е. Деньги, кредит, банки. Учебное пособие. – Горно-Алтайск, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-lib.gasu.ru/eposobia/shvakov>

125. Шиян Д. Банківське кредитування та економічна динаміка / Д. Шиян // Банківська справа. – 2009. – № 1. – С. 27-38.